

SISEKAITSEAKADEEMIA

LEMBIT VÕIME

EESTI PIIRIVALVEST

1918 – 1940

Tallinn 2007

Käesolev ülevaade on mõeldud Sisekaitseakadeemia piirivalve eriala üliõpilastele õppeainete *Kutse-eetika* ja *Sissejuhatus piirivalveõppesse* õpetamiseks, aga on kasutatav ka piirivalveametnike igapäevatöös.

ISBN 978-9985-67-147-4

© Autoriõigused Lembit Võime ja Sisekaitseakadeemia, 2007

Sisekaitseakadeemia
Kase 61, 12012 Tallinn
juuni 2007

SISUKORD

1. SISSEJUHATUSEKS	4
2. EESTI PIIRI VALVAMINE NOVEMBRIST 1918 KUNI MAI 1923	6
2.1. Piirivalve Peavalitsus	6
2.2. Piirivalve Merejõudude koosseisus	7
2.3. Piirivalve Valitsus	8
2.4. Piirikontrolli Valitsus	8
2.5. Piiride valvamine veebruarist 1920 kuni maikuuni 1923	12
3. EESTI PIIRIDE VALVAMINE AASTATEL 1923 KUNI 1940	14
3.1. Piirivalve loomine	14
3.2. Piirivalve korralduse ja juhtimise õiguslikust regulatsioonist	19
3.3. Piirivalveteenistus	24
4. PIIRIVALVESÜMBOOLIKA	35
5. PIIRIVALVURITE KOOLITUS	43
6. PIIRIVALVEJUHID	52
7. PIIRIVALVE OHVITSERIDE KOGU JA PIIRIVALVE ÜLEAJATEENIJATE KOGUD	58
7.1. Piirivalve Ohvitseride Kogu	58
7.2. Üleajateenijate Kogud	63
8. SPORDIST PIIRIVALVES	65

1. SISSEJUHATUSEKS

Eesti omariikluse loomise esmakogemuse paljud aspektid, sealhulgas Eesti rahvusliku julgeoleku tagamise üks koostisosa – Eesti piirivalve ülesehitamine ja areng aastail 1918–1940(41) – on siiani üpris tagasihoidlikku teaduslikku uurimist pälvinud.

Pärast taasiseseisvumist 1991. aastal kasvas järsult huvi meie riigikaitse ajaloolise kogemuse vastu (H. Valter, M. Õun, A. Pajur), kuid Eesti piirivalvelugu on käsitletud siiski vaid paaris teadusartiklis¹. 1997. aastal alustas Eesti Rahvusarhiiv Eesti vabariigi ajalugu käsitlevate dokumentide publitseerimist. Käesolevaks ajaks on ilmunud kaks mahukat sisepoliitikat käsitlevat dokumentide kogumikku: Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918–1920² ja Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929³. Mõlemad publikatsioonid toovad esmakordselt uurijate ja laiemale avalikkuse ette dokumente Eesti riigipiiri valvamisest aastatel 1918–1920, samuti piirivalveorganisatsiooni tegevuse kohta Siseministeeriumi alluvuses aastatel 1923–1928.

Eesti riigikaitsepoliitika uurimisel on suureks sammuks edasi filosoofiadoktor Ago Pajuri monograafia „Eesti riigi kaitsepoliitika aastail 1918–1934” väljaandmine 1999. aastal. Märkimisväärne on, et autor, käsitledes riigikaitseprobleeme, vaatleb esmakordselt Eesti historiograafias Eesti piirivalvepoliitika kujunemist aastail 1918–1923. A. Pajur nendib, et pärast pikaajalisi diskussioone piirivalve allumise küsimuses kaitsevägele või mitte kaitsevägele riigi poliitikute (A. Piip) ja sõjaväelaste (kindralid Laidoner ja Tõrvand) vahel otsustas Riigikogu anda piirivalve Siseministeeriumi valitsemisalasse⁴. Urmas Salo on kirjutanud 2005. aastal Tartu ülikoolis magistritöö „Eesti kaitseväge valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal“. Töö kolmandas osas käsitletakse ka lühidalt piirivalve osalust kaitseväge piirikattekavades idapiiril⁵. Eesti piirivalve järk-järgulist likvideerimist Nõukogude okupatsioonivõimude poolt aastail 1940–1941 käsitleb ajakirjas „Kaitse Kodu” ilmunud artikkel „Eesti piirivalve okupatsioonist suvesõjani 1940–1941” Tiit Noormets⁶. Käesoleva õppematerjali kirjutamisel on peamise allikana kasutatud Riigiarhiivis asuvaid Riigikantselei (fond 31), Siseministeeriumi (fond 14), Piirivalve Peavalitsuse (fond 641), Rannavalve, Side ja Päästejaamade Valitsuse (fond 528), Piirikontrolli

Valitsuse (fond 501), Piirivalve Talituse (fond 978) ja temale allunud Tallinna jaoskonna (fond 979), samuti Narva (fond 61), Peipsi (fond 981), Petseri (fond 980) ja Lääne (fond 982) jaoskonna arhivaale. Kasutatud on ka teemaga seotud kirjandust 1920ndatest ja 1930ndatest aastatest.

Palju väärtuslikku piirivalvet puudutavat ajalooainest sisaldavad 1920ndatel ja 1930ndatel aastatel ajakirjades „Sõdur” ja „Eesti Politseileht” avaldatud kirjutised ja ülevaated, eriti seoses Eesti piirivalve 5., 10. ja 15. aastapäeva tähistamisega 1927., 1932. ja 1937. aastal. Eraldi peab aga märkima 1932. aastal Piirivalve Ohvitseride Kogu poolt piirivalve 10. aastapäevaks välja antud artiklite kogumikku, mille autoriteks olid piirivalve loojad ja arendajad (kolonel A. Engmaa (a-ni 1935 Engman(n)), major J. Paul, major F. Tõnso, politseiametnik J. Sooman, major A. Lüüs, major A. Viilip jpt)⁷.

Käesolev õppevahend võimaldab anda vaid mõningase ülevaate Eesti piirivalve kujunemise ja arengu kohta, jättes käsitlemata terve rea riigioiguslike ja -poliitilisi aspekte: riigiterritoriumi määratlemine, riigi piirivalvepoliitika üldises rahvusliku julgeoleku poliitikas, ministeeriumide roll riikliku piirivalvepoliitika elluviimisel, piirivalve osa riigikaitse ülesehitamisel jne. Peatähelepanu pööratakse õppevahendis piirivalveorganisatsiooni loomisele ja arengule aastatel 1922–1940. Autor jätkab tööd arhiiviainese kallal eesmärgiga tuua lugejani Eesti Vabariigi piirivalve ajaloo teaduslik käsitus.

2. EESTI PIIRI VALVAMINE NOVEMBRIST 1918 KUNI MAI 1923

2.1. Piirivalve Peavalitsus

Novembris 1918 alanud revolutsioon Saksamaal ja keiserliku Saksamaa ning tema liitlaste kapituleerumine muutis oluliselt kogu poliitilist situatsiooni Euroopas ja ka Eestis.

11. novembril 1918 toimus Eesti Ajutise Valitsuse esimene koosolek. Valitsuse istungil kuulati muuhulgas ära ka kindral E. Põdder, J. Pitka ja A. Seimani informatsioone Narva taga piirile koondatavate enamlaste kohta ja otsustati maa sisese ja välise kaitse organiseerimine anda sõjaministri alluvuses töötava Eesti Kaitseliidu kätte⁸.

Riigipiiride valvamise initsiatiiv organiseerimiseks tuli Eesti Kaitseliidule juhatuse esimehelt J. Pitkalt, kelle juhatusel toimus 1918. aasta 14. novembril Tallinnas esimene koosolek riigipiiri valvamise küsimustes. Koosolekust võtsid osa staabikaptenid Leopold Tõnson, Eduard Saulep, Ferdinand Tõnso ja leitnant [Jaan?] Riisenberg. (Autor ei ole veel täpselt tuvastanud isiku eesnime – LV.) 19. novembril 1918 toimus aga juba Eesti Kaitseliidu juhatuse ülesandel Eesti Piirivalve Organiseerimise Komisjoni esimene töökoosolek (alates 20.11.1918 – „Eesti Vabariigi Piirivalve Päävalitsuse koosolek“), kus seati kokku piirivalve organiseerimise kava. 20. novembril 1918 algas piirivalve-salkade väljasaatmine merepiirile. Vastloodud Piirivalve Peavalitsuse ülemaks (päälikuks) määrati st-kapten L. Tõnson. Piirivalve struktuuriline koosseis oli järgmine: Piirivalve Peavalitsus, millele allus 8 osakonda, millele omakorda allusid salk(piir)konnad, mis koosnesid kordonitest (postidest). Esimestena alustati tööd kahes osakonnas – I-ses (staap Haapsalus) ja VIII-ndas (staap Loksal). Ida- ja lõunapiiri valvekeskusteks määrati Narva, Punamäe, Räpina, Võru, Mõisaküla ja Pärnu. Peavalitsuse teisel töökoosolekul töötati välja ka esimene piirivalveteenistust reguleeriv lakooniline 7-punktiline juhtnõör „Juhatuskiri valvuritele”. Peaülesandeks seati „... valvamine, et mingisugust kaupa kodumaalt

välja ei veetaks” ja kahtluse korral „... peab valvur kolm korda hõiskama „seisa” ja kui seda ei täideta, siis üks kord püssist õhku laskma ja vast siis pihta”⁹.

Valvurite stimuleerimiseks nägi juhend ette, et salakauba tabaja saab autasuks 3/4 salakauba väärtusest. Piirivalvurite ametitunnuseks sai sinine käeside. Ühtekokku nähti piirivalve paiknemist 85 kordonis ja isikkoosseisu 1050 piirivalvuriga. Peavalitsuse kohtu- ja salakaubajaoskonna juhatajaks määrati leitnant Otto Tief. Piirivalve Peavalitsus asus Tallinnas Pagari tn 1 ja hiljem Narva maanteel maja nr 63 ruumides. Salakaubaveo vastu võitlemise tõhustamiseks anti Piirivalve Peavalitsuse kasutusse vahilaev „Lauterbach” ning aurupaadid „Linda” ja „Salme” ja kaks mootorpaati. Esimesena merepiiri valvamist alustanud VIII osakonna kolme salkpiirkonna – Hara, Käsmu ja Tallinn – pealikuks määrati ajutiselt veel mitte kohale jõudnud Preismanni asemel 22. novembril 1918 Käsmu salkpiirkonna pealik hr. Taalheim.¹⁰

Pärast ühekuulist (01.01.1919–1.02.1919) Piirivalve Peavalitsuse allumist rahaministrile valvasid piiri ja kontrollisid piiriületust alates 1. veebruarist 1919 kuni Vabadussõja lõppemiseni ja esimestel rahuaastatel Eesti sõjaväeasutused ja diviiside ning Merejõudude väeosad.¹¹

2.2. Piirivalve Merejõudude koosseisus

Sõjavägede Ülemjuhataja 28. detsembri 1918. aasta päevakäsuga määrati Merejõudude juhatajaks kapten Johan Pitka, kellele tehti Sõjavägede Ülemjuhataja poolt ülesandeks organiseerida mereväe keskasutused koos rannavalvega merepiiril ja Peipsi rannal. Ajutise Valitsuse 29. jaanuari 1919. a otsusega loeti piirivalve sõjaliseks ametkonnaks ja anti Sõjavägede Ülemjuhataja korraldusse. Merejõudude juhataja päevakäsuga 1. veebruarist 1919. a anti merepiiri ja Peipsi ranniku valvamise ülesanne mereväe alluvuses loodud Rannavalve, Side- ja Päästejaamade Valitsusele, mille ülemaks määrati leitnant Johannes Herm; maapiiri valvamine jäi aga 1. ja 2. diviisi väeosade kohustuseks.¹²

Rannavalve osakond (ülemaks kapten F. Tõnso) oli jagatud Tallinna ja Tartu rannavalve osakondadeks. Vahetut rannavalvet teostasid 142 rannavalveposti 18 rannavalverajoonis (Pärnu, Kuressaare, Kihelkonna,

Hiiumaa, Haapsalu, Paldiski, Tallinna, Salmistu, Loksa, Kunda, Purtse, Narva-Jõesuu, Vasknarva, Mustvee, Kallaste, Tartu, Mehikoorma, Võõpsu). Valitsus likvideeriti 28.12.1919, päästejaamade ja rannavalve osakonnad anti Piirivalve Valitsuse alluvusse.¹³

2.3. Piirivalve Valitsus

15. detsembril 1919. a moodustati Vägede Ülemjuhataja käskkirjaga Sõjaväeringkonna ülemale kindralmajor A. Larkale alluv Piirivalve Valitsus. Valitsuse ülemaks määrati 5. jalaväepolku juhtinud polkovnik Siegfried Pinding, abiks kapten F. Tõnso ning staabiülemaks kapten Artur Mutli ja ujuvvahendite ülemaks vanemleitnant Eduard Avik.¹⁴

Piirivalvamise ülesannet teostasid kaheksa Valitsusele alluvat piirikaitsepataljoni, mille staabid paiknesid Tallinnas, Rakveres, Narvas, Tartus, Petseris, Valgas, Pärnus ja Haapsalus. Merepiiri ja Peipsi järve vete valveks anti Piirivalve valitsuse kasutusse hävitaja *Vambola*, vahilaevad *Erilane*, *Karl-Gustav*, *Laene*, *London*, *Ommedo*, *Pavel*, *Rasson*, *Sakala* ja *Undina*; 2 soomuskaatrit, 9 rannavalvekaatrit ja 15 rannavalvepaati. Piirivalve Valitsus likvideeriti sõjaministri 15. aprilli 1920. a päevakäsuga. Merepiiri valvamist jätkas Merejõudude Rannavalve osakond ja maapiiril 1., 2., 3. ja Soomusrongide diviisi väeosad.¹⁵

2.4. Piirikontrolli Valitsus

15. veebruaril 1919. aastal alustas tööd Sõjavägede Ülemjuhataja alluvuses (alates 16.04.1919 Sõjaministeeriumi koosseisus) Merejõudude juhataja J. Pitka algatusel asutatud uus riigivõimu asutus – Vabariigi Piiri Kontrolli Valitsus. Uue ametkonna etteotsa määrati 15. veebruaril Tartumaalt Kuremaa vallast pärit alamkapten Artur Uus. Tema abiks määrati Ivan Laak (s. Kuressaare maakonna Uuemõisa vallas). Esimeste kontrolöridena nimetas al-kpt Uus ametisse kontrolörid Tallinna (Rudolf Org ja Michail Laak) ja Kuressaare (vanemkontrolör Johannes Üksti ja kontrolör Michail Jää) sadamasse. Veebruaris määrati kontrolörid ametikohtadele Pärnusse (22.02) ja Paldiskisse (24.02) ning märtsis Hiiu-Kärdlasse (01.03).¹⁶

Sedamööda, kuidas edenes meie vägede vastupealetung Eestimaa vabastamiseks, jätkas ka riik piirikontrolli tugevdamist vabastatud aladel. Kevadel alustasid tööd piirikontrollipunktid Narva-Jõesuus (20.03), Kundas (05.04), Loksal (11.04), Heinastes (19.04), Käsmus (24.04) ja Aseris (16.05). Juunis-juulis alustati piirikontrolli Narvas (23.06), Isborskis (23.06), Tartus (24.06) ja lõunapiiril – Ruhjas, Hopas ja Stakelnis (01.07).¹⁷

1.07.1919 ilmus piirikontrolli ülema päevakäsk, kus olid kirjas „Piirikontrolli Ameti kohustused ja juhtnöörid piirikontrolli ametnikkudele”. Selles öeldi järgmist:

- „1) sõja ajal kuulub Piirikontrolli Amet sõjaministri, samuti siseministri alla, rahu ajal ainult siseministri alla;
- 2) Piirikontrolli Amet on kohustatud kontrollima sadamatesse tulevaid ja sadamaist väljuvaid laevu selleks, et piiri ei saaks ületada dokumentideta isikud ja et maale ei toodaks „pagashi”, mis on Vabariigi Valitsuse poolt keelatud;
- 3) dokumentide ja pagasi kontrolli peab teostama Eestisse tulevatel piiriteedel;
- 4) kõigil sissesõitjail peab olema sissesõiduluba ehk pass (v.a eesti sõjaväelased).”

Piirikontrolöridele anti veel juhtnööre ja informatsiooni piiriületusprotseduuri korraldamise kohta. Kõik Eesti Vabariiki sisenejad pidid end kontrollpunktis registreerima koos vastavate andmete (nimi, vanus, elukutse, kodakondsus, reisi eesmärk jne) märkimisega ja esitama läbivaatamiseks pagasi. Erinevalt tänapäevast nõudis tollane eeskiri kõigi kaasatoodud kirjade ja trükiste läbivaatamist, et teha kindlaks, kas need ei sisalda midagi Eesti Vabariigi huvide vastast.

Sissesõitjal, kelle isikutunnistusele oli tehtud sissesõitu lubav kontrollpunkti märkus, oli kohustus viibida esimesed kümme päeva ühes peatuspaigas, et oleks võimalik uurida isiku tausta. Pärast selle tähtaja möödumist oli isikul õigus Eesti Vabariigi territooriumil igal pool vabalt liikuda ja elada.¹⁸

Piirikontrolli esimesel tööaastal edastas piirikontrolli ülem suurema osa oma käskudest ja korraldustest suuliselt. Peagi aga veenduti sellise

töökorralduse ebaefektiivsuses. Alates 1920. aastast seati sisse 27 tööd korraldavat raamatut (kassaraamat, laenuraamat, päevaraamat, distsipliinaarkaristuste raamat, sisse- ja väljasõitnud reisijate raamatud jne).

Oktoobris 1919 määras Asutav Kogu kindlaks piirikontrolöride palgad, mis esialgu olid olnud üsna tagasihoidlikud. Piirikontrolliülem hakkas saama 1200, tema abi 1100 marka. Piirikontrolörid jaotati nelja kategooriasse: esimese kategooria ametnik sai 1000, neljanda kategooria ametnik aga 850 marka kuus. Samaaegselt määrati kindlaks kontrollpunktide kategooriad, mille alusel hakati edaspidi kuupalka välja maksma. I kategooria kontrollpunktideks olid Tallinn, Irboska, Narva, Heinaste, Hopa ja Tartu.¹⁹

Esimesel tööaastal 1919. aasta suvel toimusid isikkoosseisus muudatused. Sel ajal tuli teenistusse uusi kontrolöre sõjakoolist, Tallinna tagavarapataljonist ja täideti vakantsed kohad Läti-Eesti ajutisel piiril. Teenistuse algus oli raske. 30. juulil 1919 tegi piirikontrolliülem valju noomituse omavolilise teenistusest ära olemise eest Heinaste passikontrolöride Madis Tervale ja hoiatas, et kordumisel tagandatakse ta ametist. 13. augustil 1919 keelas piirikontrolli ülem alamkapten Uus ära isiklike asjade ajamise ja selleks puhuks teenistuskohalt lahkumise. Septembris 1919 pani piirikontrolli uus ülem leitnant Wilhelm Wäeden töötajatele südamele, et keegi ei rikuks seadust, rõhutades, et „Eesti Vabariigi Piirikontrollis teenivate ametnikkude peal lasub suur vastutus ja nende ülesanne on väga tähtis, nii et kõrvalekaldumine seaduslikust korrast võiks meie riigile väga kahjulik olla”. Edasi märkis ta, et kui keegi teeb vigu seetõttu, et ta ei tunne korda või on veel kogenematu, saab asja veel parandada. „Kui aga keegi kuritahtlikult tarvitab ametivõimu või püüab isiklikkusi kasusid taga ajada, siis teda ootab kõige valjem karistus, mis sõjaliini piirkonnas ette nähtud.” Probleeme oli ka vormivarustusega. Piirikontrolli ülema leitnant Wäedeni 1919. aasta 7. oktoobri päevakäsus märgitakse, et „mõned Piirikontrolli ametnikud kannavad endiste Vene mereväe ohvitseride mütsimärkisi (ankur punase põhja peal keskel ja viienurgaline täht üleval). Silmas pidades, et võera riigi märkide kandmine otse seaduse vastane ja karistuse vääriline tegu on, keelan ära nende kandmise ja nõuan, et kõik ametnikud peavad ette nähtud mütsi märkisi kandma”.²⁰

Vaatamata raskustele oli piirikontrolli töö 1919. aasta teisel poolaastal tegus. Piirikontrolli tegevuse ülevaates märgitakse, et ajavahemikul 1. juulist 1919 kuni 1. jaanuarini 1920 ületas piiripunktide kaudu piiri (sisse ja välja) kokku 38 564 isikut. Kinni peeti 711 isikut. Piirikontrolli nõudmiste eiramise tõttu võeti vastutusele 8 laevakaptenit. Salakaupa peeti kinni 855 752 marga väärtuses. „Arvesse võttes konfiskeeritud kraami väärtust, ei ole Piiri Kontroll tegevuse aasta jooksul riigile midagi maksma läinud. Osalt on see tingitud asjaolust, et väljaminekute juures äärmiselt kokku hoidlik on olnud ja ametnikkude tööjõud nii ärakasutatud, et võimalik oli vähema arvu ametnikkudega tööd läbi viia,” märkis Piirikontrolli ülem Wäeden 28.10.1920 oma raportis sõjaministrile. Piirikontrolli kulud ülalnimetatud aja jooksul olid 472 659 marka ja 92 penni.²¹

16. jaanuaril 1920 kuulus Vabariigi Piirikontrolli koosseisu keskorganina Piirikontrolli Valitsus (ülem leitnant Willem Wäeden, ülema abi Ivan Laak, ülema abi sõjaväeametniku asetäitja Nikolai Pääbo, asjaajaja Johannes Kitsing, nooremkirjutaja Nadežda Laak, käskjalg Gustav Tedre); punktid („piirikontrolli punktid”) – Tallinna punkt (vanemkontrolör Rudolf Oja, 9 kontrolöri ja kirjutaja), Narva punkt (vanemkontrolöri kt Voldemar Thulmann, 5 kontrolöri ja kirjutaja; Stakelni punkt (vanemkontrolöri k.t. August Palm, 6 kontrolöri ja kirjutaja); Hopa punkt (vanemkontrolör Eduard Kobakene, 4 kontrolöri ja kirjutaja); Heinaste punkt (vanemkontrolör Georg Baum, 3 kontrolöri ja kirjutaja); Isborski punkt (5 kontrolöri ja kirjutaja); Kirbla punkt (3 kontrolöri), Tartu punkt (3 kontrolöri); Kuressaare punkt (vanemkontrolör Johannes Üksti, 1 kontrolör); Narva-Jõesuu punkt (vanemkontrolör Jüri Meerits, 1 kontrolör); Pärnu punkt (1 kontrolör); Aserini punkt (1 kontrolör); Käsmu punkt (koht täitmata); Kunda punkt (1 kontrolör); Loksas punkt (1 kontrolör); Hiiu-Kärdla punkt (1 kontrolör); Haapsalu punkt (1 kontrolör), Baltiski punkt (1 kontrolör).²²

Tõiselt kulges piirikontroll Narva-Jõesuu piiripunktis, mis avati 7. juulil 1919. Piiripunkti kantselei asus Vanal tänaval nr 10 Narva-Jõesuus Narva sadamakapteni käsutuses olevas majas 2. korrusel. Statistilised andmed piiripunktist 1919. aastal läbikäinud laevade ja reisijate kohta olid järgmised:

1) välismaalt saabunud kaubalaevad – Vene – 2, Hollandi – 7, Taani – 2, Saksamaa – 34, Inglismaa – 10, Belgia – 1, Rootsi – 9, Norra – 21;

2) reisijate laevad – „Ingerman” tegi 41 reisi Peterburi ja Narva-Jõesuu vahel; tõi sisse 1704 ja viis välja 1372 isikut; aurik „Silvia” tegi 26 reisi Narva-Jõesuu ja Tallinna vahel, tuues sisse 75 ja viies välja 87 isikut.

Mais 1920 puutus piiripunkt oma töös kokku sõjavangide küsimusega, sest Narva-Jõesuu sadama kaudu toimus sõjavangide vahetus Saksamaa ja Venemaa vahel. Et saksa laevad vene sõjavangidega peatusid Narva-Jõesuu reidil, siis oli piiripunkti ülesanne laevade vastuvõtmine ja transpordi registreerimine. Narva-Jõesuu reidil paigutati sõjavangid koos tavareisijatega pargasele, mis toimetas nad Narva, kust saabuti tagasi juba saksa sõjavangidega. Tavareisijate seas oli ajavahemikus märts 1920 – detsember 1920 sissesõitjaid rahvuse järgi: ameeriklasi 2, eestlasi 50, sakslasi 11, šveitslasi 4, tšehhe 2, venelasi 10, lätlasi 1 ja hollandlasi 1.²³

2.5. Piiride valvamine veebruarist 1920 kuni maikuuni 1923

1920. aastal lõppes Vabadussõda. 2. veebruaril Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud Tartu rahuga algas Eesti riikluse ülesehitamisperiood, mistõttu jätkus ka piiride valve uutes tingimustes. Rahuajale üleminekuga kaasnesid suured muutused Sõjaministeeriumi ja sõjaväe struktuurides. Mitmeid sõjaväeosasid ja -asutusi likvideeriti või reorganiseeriti. Jaanuariks 1921 jäi sõjaväeteenistusse u. 17 000 meest.²⁴

23.03.1920 anti Sõjavägede Ülemjuhataja kindralmajor Laidoneri päevakäsus nr 1116 diviisidele idapiiri valvamiseks järgmised suunised:

„II. Piiri kaitsmine ja piirivalve jääb ajutiselt diviiside hooleks. Piiriks 1. ja 3. diviiside vahel Narova paremal kaldal lugeda Pjata jõge Schtschutschka jõesuust kuni Plüssa jõeni ja Plüssa jõgi Pjata jõesuust kuni Narova jõeni...

III. 1. diviisi piirkonnas jätta piirikaitseks ja piirivalveks mitte rohkem 1800 meest ...; peale selle võib veel ... Ivangorodi rajooni jätta üks bataljon, mitte enam kui 500 meest. 3. diviisipiirkonnas ... võtta oma kaitse alla meie riigi piir Narova paremal kaldal Schtschutschka jõesuust kuni Peipsi järveni ... Piirivalveks ja piirikaitseks pidada Narova paremal kaldal ... mitte üle 3000 mehe.

2. diviisi piirkonnas tõmmata 26. märtsiks neutral zoonest suurtükivägi ja ladud Borok-Smolín-Belkovo-Kudepi liini taha (Lääne poole) ... piirikaitseks ja piirivalveks pidada mitte rohkem kui 2000 meest ... Peale selle jätta Isborski jaama piirkonda üks bataljon, mitte rohkem kui 500 meest”.²⁵

Piiri valvamise efektiivsuse tõstmiseks pakuti erinevaid meetmeid. Juba 1920. aasta veebruaris arutas Piirivalve Valitsuse eestvõttel inseneridest ja sõjaväelastest moodustatud komisjon riigipiiri elektrivooluga tõkestamise võimalikkust. Komisjon, olles tutvunud Saksa okupatsioonivägede sellekohaste ettevõtmistega 1918. aastast Narva lähistel (ca 5 km pikkune lõik) ja Pihkvas (ca 15 km) ja jõudis järeldusele, et tervet piiri ei saa sulgeda elektrivooluga määratu suurte kulude tõttu. Siiski esitati Vabariigi Valitsusele ettepanek rakendada kava nendes rajoonides, kus endine sisseade ja traattõke juba on. Peaminister jäi siiski seisukohale, et idapiiri kaitsmiseks tuleb üles panna kolmekordne okastraataed.²⁶

Sõjaministrile alluv Piirikontrolli Valitsus jätkas tegutsemist 1921. aasta kevadeni, mil töö piiripunktides anti üle Politsei Peavalitsusele ja asutati piiripolitsei. Piiripunkte töötas 1923. aastal 12: Tallinnas, Narvas, Valgas, Pärnus, Mõisakülas ja Irboskas – jaoskondadena, ja üksikute piiripunktidenä Paldiskis, Narva-Jõesuus, Haapsalus, Rohukülas, Kuressaares, Hiiu-Kärdlas.²⁷

Maa- ja merepiiri valvasid 1. diviisi (1. ja 6.), 2. diviisi (2. ja 5.), 3. diviisi (3.), soomusrongide diviisi (4.) ja Merejõudude (7. ja 8.) koosseisu arvatud endise Piirivalve Valitsuse piirikütipataljonid. Piirivalveteenistuseks vajalikud alused jaotati Maajõudude juhataja ja diviiside ülemate vahelise kokkuleppega.²⁸

1. diviisi ülema kindralmajor O. Heinze aruandes 1922. aasta tegevuse kohta märgiti, et eelmise aastaga võrreldes on piiri valvamine omandanud „... normaalsema ja kindlama kuju, mis on tingitud järgmistest põhjustest:

- 1) üldiste olude paranemisest;
- 2) ohvitseride ja sõdurite vilumusest valveteenistuses;
- 3) „Piirivalve määrustiku” ilmunisest;
- 4) piirikaubitsemise punktide korraldamise ümbermoodustamisest ja nende vähendamisest.”

Diviisile antud piiri- ja rannavalverajoon ulatus Rannapungerjast Peipsi järve kaldalt kuni Pühajõeni Soome lahe ääres ning valvesse oli rakendatud 1. ja 5. jalaväepolk. Komarovka piiripunkti kaudu oli aasta jooksul üle Eesti-Vene piiri sisse tulnud 9881 ja välja läinud 2441 isikut (reisijad, optandid, diplomaadid ja kullerid). Salakaupa peeti kinni 1922. aasta jooksul 68 489 marga ja 40 penni väärtuses. Mis puutus Vene piirivalvesse, siis märgiti, et „Ehkki juuni keskpaiku, peale Viktor Kingissepa karistamist, kommunistid punaväelaste keskel agaralt kihutustööd tegid, püüdes nendes vaenulikkust Eesti vastu kasvatada, ei andnud see suuremaid tagajärgi. Iseäralist meeoleolu tõusu punaväes ei olnud”. Kokkuvõttes siiski märgitakse, „et piirivalve teenistus on raske koormana 1-se jalgväe rügemendi peal lasunud. Pääaegu pool rügementi (üks pataljon) sai kuue kuu jooksul eemaldatud puht sõjalistest ettevalmistustest ja õppustest. Selle all kannatas väeosas osalt sõjaline kasvatus ja distsipliin, sest sõdurid, kes piiril laiali, valveteenistuse kohuste iselaadi tõttu, ei või mitte iga kord kavakindlalt õppustel käia, rääkimata rühma ja kompanii õppustest. Teisest küljest jälle ei saa nimetamata jätta seda kasu, mis piirivalve teenistuse kandmine on rügemendile toonud: ohvitserid kui ka sõdurid on põhjalikult tundma õppinud maastikku, mis suuresti hõlbustab neile orienteerimist ja tegutsemist sellel maastikul sõja ajal”.²⁹

3. EESTI PIIRIDE VALVAMINE AASTATEL 1923 KUNI 1940

3.1. Piirivalve loomine

Eesti Vabariigi sisepoliitiline elu pärast Vabadussõda kujunes üsna keerulises olukorras. I maailmasõjast ja Vabadussõjast räsituna otsis noor riik paremaid viise sisepoliitika realiseerimiseks. Sotsiaalsed ja majanduslikud raskused ning erakondade vahelised vastuolud nõudsid riigi poliitikutelt riigi rahuaja korrakaitsepoliitika probleemide lahendamisel suuri jõupingutusi.

30. juulil 1920 tõusis siseministriks Kaarel Eenpalu (kuni veebruarini 1935 Karl Einbund), keda kutsuti Eesti politsei, piirivalve ja tuletõrje isaks. Just politseireformide ja piirivalve loomise perioodil oli Eenpalu ühtejärke siseministriks üle mitme aasta, s.o 1921–1924 ja 1925–1926.

1924. aastal alustati politsei reformimisest, kusjuures arvestati teiste Euroopa riikide politseitöö kogemustega, eeskätt Soome politsei tegevust.³⁰

Ehkki aastail 1921–1922 toimus elav diskussioon piirivalve allumise küsimuses – kas kaitseväele või mittekaitseväele – riigi tipp-poliitikute (Ants Piip) ja sõjaväelaste (kindralid Laidoner ja Tõrvand) vahel, võttis Riigikogu 30. mail 1922 üksmeelselt vastu seaduse piirivalve allutamise kohta siseministrile.³¹

20. septembril 1922. a otsustas Vabariigi Valitsus siseminister Kaarel Eenpalu ettepanekul „asutada siseministeeriumis Piirivalve Valitsus, kelle ülem alluks otsekohe siseministrile ja kelle võimkond vastaks iseseisva piirivalve korpuse ringkonna valitsuse võimkonnale”. Vabariigi Valitsus kinnitas 15. novembril 1922 esimese viieliikmelise Piirivalve Valitsuse koosseisu (valitsuse ülem, valitsuse ülemabi, majanduse ülem, asjaajaja, kortermeister) ja 24. novembril Kaarel Eenpalu ettepanekul valitsuse ülemaks reservist kolonelleitnant Ants Kurvitsa (a-ni 1932 Hans Kurvits; a-st 1932 kindralmajor), alates 1. novembrist 1922. Ülemabi nimetati Vabariigi Valitsuse 7. detsembri 1922. a otsusega kolonelleitnant Arved Engmaa (a-st 1931 kolonel). 1. detsembril 1922 kinnitas Vabariigi Valitsus piirivalve koosseisu ja organisatsiooni: keskameti (staap), kohtadel tegutsevad jaoskonnad, rajoonid ja kordonid (postid).³²

Jaanuaris 1923 moodustati staap (staabiülemaks kolonel-leitnant Johannes Anderson), mis, asudes Toompea lossi Valges saalis, alustas formeerimistööd. Piirivalve komplekteerimist alustati reservist tegevteenistusse võetavate ja väeosadest ületoodavate ohvitseridega ning üheaastase lepingu alusel piirivalvesse teenima asuvate üleajateenijatega. Tulevased ohvitserid ja sõjaväeametnikud, kokku 45 ohvitseri ja 2 sõjaväeametnikku, koondati ajavahemikus veebruarist märtsini Tallinnasse, kus neile viidi läbi piirivalvealased õppused. Piirivalveasutuste rea- ja allohvitserkoosseisu komplekteerimine ja ettevalmistus toimus Tallinnas (Tallinna, Lääne, Valga, Pärnu jaoskonnad), Narvas (Narva jaoskond) ja Tartus (Tartu, Petseri ja Peipsi jaoskonnad).

Piiri ülevõtmine sõjaväeosadelt toimus märtsist mai lõpuni 1923. Piirivalve tegevusala kogu riigipiiri ulatuses jaotati jaoskondade tegevuspiirkondadeks, need omakorda rajoonide ja viimased kordonite ja postide valvepiirkondadeks. 20. maiks 1923. a oli kogu piir kaitsevält piirivalvele üle võetud. Algas igapäevane tööülesannete täitmine Eesti piiril, mis jaotati 8 jaoskonna vahel: Tallinna (6 rajooni – Baltiski, Tallinna (Jägala-Jõesuu, Loksa, Kunda, Purtse), Läänemaa (4 rajooni – Haapsalu, Kuressaare, Kihelkonna, Hiiumaa), Pärnu (2 rajooni – Pärnu, Mõisaküla), Valga (Valga rajoon), Petseri (4 rajooni – Saputje, Ljadištše, Babino, Kudepi), Tartu (4 rajooni – Mehikoorma, Võõpsu, Budovitši, Boroki), Peipsi (3 rajooni – Vasknarva, Mustvee, Alatskivi) ja Narva (5 rajooni – Narva-Jõesuu, Ilkino, Komarovka, Mariinski, Kuritšeki). Hiljem, 1. detsembril 1923. a likvideeriti Valga jaoskond ja liideti Petseri jaoskonnaga. 1. juulil 1924 ühendati Peipsi jaoskond Tartu jaoskonnaga ühiseks Peipsi jaoskonnaks, Pärnu ja Läänemaa – Lääne jaoskonnaks.³³

Aastatel 1922–1926 oli piirivalve korraldamisel märkimisväärne roll Kaarel Eenpalul, kes seisis piirivalve sisekaitse süsteemi lülitamise eest Riigikogus ja Vabariigi Valitsuses ning juhtis vahetult organisatsiooni kujundamist aastail 1922–1926. Johannes Soomann, tollaegne Siseministeeriumi kõrge ametnik ja aastatel 1938–1940 Politseivalitsuse direktor, on vahetu tunnistajana selle kohta kirjutanud:

„Viis aastat tagasi, kui oli piirivalve alluvuse küsimus küllalt sõelutud, tegi siseminister minule ülesandeks seada kokku moodustatava piirivalve organisatsiooni, koosseisude ja eelarvete kavad. Siseminister oli juba vaadatud valmis isik tulevase valitsuse ülema kohale, ja praeguse piirivalve valitsuse ülem kol.-lt. Hans Kurvits määrati ametisse siseministeeriumi juure ajutise tööjõuna. Siseminister härra Einbund, tutvustas mind oma kabinetis H. Kurvitsiga ja tegi korralduse asuda töö juure. Nõudmiseks oli luua meie riigi kandejõu kohane, painduv, lihtne ja otstarbekohane piirivalve organisatsioon. Kulude summa, mis mõeldi kulutada aastas piirivalve peale, oli raamiks ja sellest minna üle keelas minister kõige kategooriliselt.“³⁴

Kaarel Eenpalu piirivalve juhtimisalast tööd aastail 1922–1923 iseloomustab asjaolu, et ta ei teinud seda ainult poliitilise juhina olles ministrina Vabariigi Valitsuses, vaid ka kui vahetu piirivalveküsimuste korraldaja-otsustaja. Arhiivimaterjal näitab, et ajavahemikul 1922–1926

juhtis ta piirivalve ülesehitamist vahetult, s.o läbi vastavate tema poolt väljaantavate käskkirjade – „päevakäsk piirivalvele“ – alusel. Ajavahe-
mikus 4. detsembrist 1922 kuni 5. märtsini 1926 ilmus tema allkirjaga
käskkirju piirivalvele kokku 65 korral, sealhulgas aastal 1922 – 2, 1923
– 36, 1924 – 25 ja 1926 – 2.³⁵

Vaatleme siinkohal lähemalt mõningaid ministri 1922.–1923. aasta
käskkirju piirivalve korraldamiseks.

Üldine tähelepanek on, et esimestel kuudel 1923. aastal toimus jaos-
kondade juhtiva ohvitserkoosseisu kohtadele nimetamine vahetult
siseministri poolt. Jaanuaris nimetas Eenpalu ametisse Tallinna
(kpt Ferdinand Tõnso, VR I/3), Peipsi (kpt Jacob Munner, VR II/3),
Narva (kol-ltn Aleksander Scherwel, VR I/3), Tartu (kpt Oskar Särev) ja
Pärnu (kapten Arthur Laats, VR I/3) jaoskondade ülemad. Veebruaris-
märtsis nimetas siseminister ametisse ka ülemad Petseri (kpt Artur Viilip,
VR II/3), Lääne (kpt Aleksander Rosalk, VR I/3) ja Valga (kol-ltn Arnold
Hinnom, VR I/2) jaoskondadele.³⁶

Järgmine grupp käskkirju reguleeris nõ sotsiaal-majandusliku poolt
piirivalves, piirivalve majandamist, varustamist ja vormi, samuti
tasustamise küsimusi, mis aktualiseerusid maikuust alates pärast piirile
asumist. Juba 20. detsembri 1922. aasta käskkirjas nr 2 sätestab
siseminister, et „Piirivalves teenivad ohvitserid ja ametiisikud peale
koosseisus ettenähtud palga, tulevad varustada korteri, kütte, valgustuse
ja söögi keedupuude rahaga nagu ettenähtud Riigi Teatajas nr 40 –
1919. a ja nr 87 – 1921”. 6. veebruaril 1923 kinnitab siseminister piiri-
valve vormi: müts, kuub, püksid, sinel. Viimased kolm rõivaeset oma
tegumoelt ja värvilt olid põhimõtteliselt samad mis sõjaväes, kuid
kandidud kollase või roheline paelaga.³⁷

1923. a kevadel ja suvel antud käskkirjades lahkab siseminister karmilt
teenistuseeskirja rikkunud ohvitseride juhtumeid, nõudes neilt ranget
kinnipidamist kaitseväelisest viisakusest, samuti võimupiiridest. 5. aprillil
1923. a käskkirjas nr 14 nõuab siseminister järgmist:

„Eriti tuleb selle eest hoiduda ohvitseridel ja ametnikkudel ... Minu poolt
on Piirivalve Valitsuse Ülemale korraldus tehtud ebasünda ülespida-
misega ohvitserid ja ametnikud otsekohe reservi lasta, neilt väljaantuid
munder tagasi võtta, või raha mundri eest vastavas osas sisse nõudes.”

Oma mõtet jätkab minister ka oma järgmises käskkirjas 10. aprillil, kus ta nõuab, et vabatahtlikult teenistusse astunud piirivalvurid „kõige piinlikumalt sõjaväes oleva korra järele vastastikku tervituse ja läbikäimise reeglitest kinni peaksid ... tervituse, tähendab lugupidamise avalduse viis peab maksma ka kõigi kodanikkude vastu, kes piirivalve ohvitseride, ametnikkude ja valvurite poole pöörduvad, ükskõik mis asjus, kas järelpärimistega jne. Igaüks pidagu meeles, et sõjaväe osa kord ja välipidine ülespidamine on riigi ja rahvuse au asi”. Siseminister karistaski oma seisukohtade kinnituseks mitut ohvitseri „teenistuskorrast ja võimupiirist jämeda üleastumise” tõttu ja vabastas nad piirivalve-teenistusest.³⁸

Kaarel Eenpalu on viis aastat hiljem ise märkinud oma rollist piirivalve-organisatsiooni loomise esimeste aastate tegevuse kohta järgmist:

„Seisin viis aastat tagasi iseseisva piirivalve väeosa asutamise hällil ja tahaksin nüüd tuletada meelde, millistel põhjustel ma siseministrina olin sunnitud võtma seda ette. Piirivalvet teostas selle ajani sõjaministeerium, saates väeosad piirile ja vahetades neid aegajalt. Ajateenijatest koosnev piirivalve kannatas kõigi puuduste all, mis omased väeosadele, kui nad erilise ettevalmistuseta asetatakse tsiviilvalitsemise või politseiliste ülesannete täitmisele rahuaja olukorras ... Oli selge, et vanast valitsemise tõest peab pidama kinni: sõjavägi ei või täita rahuajal tsiviilvalitsemise ülesandeid, või kui see piiri olukorras ometigi sõjaväelise organisatsiooni kätte antakse, siis peab selleks moodustatama alaline väeosa, erilise ettevalmistusega ja ta peab antama tsiviilvõimu käsutusse. Viimane on õigusliku korra pärast eriti tähtis, sest sõjaväelised valitsemise maksimiid ja garantiid on oma iseloomult mitte rahuaja jaoks. Rahuajal sõjavägi õpib, aga ei valitse.“³⁹

3.2. Piirivalve korralduse ja juhtimise õiguslikust regulatsioonist

1920ndad aastad

Vabadussõja ajal ja ka järgnevatel aastatel oli piirivalve korralduse ja teenistuse juhtimise seadusandlikuks aluseks Eesti oludele kohandatud ja täiendatud tsaari-aegne Üksiku Piirivalve Korpuse seadus.⁴⁰

Vabadussõja ajal toimus piirivalveteenistuse korraldamine ja juhtimine Vabariigi Valitsuse määruste, siseministri- ja sõjaministri käskkirjade, Sõjavägede Ülemjuhataja käskkirjade ning sundmääruste ja temale alluvate sõjaväeasutuste, samuti mereväe ja diviiside ülemate päevakäskudes sätestatud piiri valvamiseks antud õigusaktide alusel. Piirivalveteenistuse korraldamise ja juhtimise paremustamisele aitas kaasa ka esimese normdokumente hõlmava trükise „Piiriküti teenistus” ilmunine 1920. aasta alguses Tartus, millele järgnes juba aprillis teine täiendatud ja parandatud väljaanne.⁴¹

Siiski jõudis esimene „ajutiseks tarvitamiseks” koostatud piirivalveteenistust korraldav määrustik, mille oli kinnitanud sõjaminister kindralstaabi kindralmajor Soots, piiri valvavate sõjaväeosade kätte juunis 1921.⁴² Määrustiku 401 paragrahvi oli jaotatud 17ne peatüki ja väljavõtete (lisade – L.V.) A–N vahel. Viimasesse olid koondatud teenistuseks vajalikud väljavõtted tsaariaegse Üksiku Piirivalve Korpuse seadusest, Eesti Vabariigi tolli-, kaubandus-, kriminaal-kohtupidamise- jt. seadustest, samuti sõjaministri päevakäskudest. Teenistusmäärustiku paragrahvides käsitleti riigipiiri (§-d 1–8) mõistet („§ 1. Riigipiiriks nimetatakse rahvusvahelistes lepingutes kindlaks määratud joont, mis lahutab üksteisest kahe naabri riigi territooriumi”), piiriületuse korda isikutele ja kaupadele (§-d 9–11, 91–97), salakaupa ja sellega seonduvat tegevust (§-d 12–14, 47–53, 38–42, 122– 34, 356–368), relvade kasutamist ja läbiotsimist (§-d 15–34) jt küsimusi.

Pärast iseseisva piirivalveteenistuse loomist Siseministeeriumi alluvuses 1922. aastal ja piirile asumist 1923. aastal alustati uue piirivalveteenistuse määrustiku väljatöötamist. Seni jätkati tööd 1921. aasta kaitseväes kasutusel olnud määrustikuga, tehes sinna vastavaid parandusi juhtimise osas.

Uue teenistumäärustiku väljatöötamise komisjon – esimees kolonel-leitnant A. Engmaa, liikmed kapten F. Tõnso ja n-leitnant Augustin Orgussaar – alustas tööd 30. novembril 1923. Uue teenistumäärustiku kinnitas siseminister Rõuk 18. detsembril 1924 ja määrustik jõustus alates 23. detsembrist 1924.⁴³

Uus määrustik avaldati „Piirivalve käsiraamatu” nime all.⁴⁴ Teenistusmäärustik jagunes 14ks peatükiks. Teises peatükis ”Piirivalve ülesanne ja teenistuse korraldamine” on sätestatud:

„§ 7. Piirivalve ülesanne on:

- 1) ära hoida kaupade ja muude asjade vedu üle riigi piiri, mis seaduse- või määrustevastases korras ehk abinõudega sünni,
- 2) ära hoida seadusevastaselt ülepiirikäimist,
- 3) valvata tolliseaduse täimise ja sel alal maksmapandud korralduste järele,
- 4) kaitsta riigipiiri ise ehk selleks väljakutsutud sõjaväe osade abil . . .

§ 8. Piirivalve tegutseb § 7 tähendatud ülesannete täitmisel tolli- ja piirivalve seadustikkude põhjal.

§ 9. Piirivalve koosneb: piirivalve valitsusest, jaoskondadest, rajoonidest ja kordonitest.

§ 10. Vabariigi piir jaotatakse jaoskondade vahel valve korraldamiseks ära, jaoskonnale antud piirivöö osa nimetatakse selle jaoskonna valvepiirkonnaks. Otsekohene valveteenistus lasub rajoonide peal, millede vahel jaoskonna valvepiirkond on jaotatud; rajooni valvepiirkond jaotatakse omakorda kordonite vahel.

§ 11. Piirivalve teenistus jaguneb teadete kogumise ja vahiteenistuseks”.⁴⁵

Sisukiri.

	Lk.
I. Riigi piir	3
II. Piirivalve ülesanne ja teenistuse korraldamine	4
1) Teadete kogumine teenistuses	5
2) Valiteenistus	6
III. Piirivalve ohvitseride ja valvurite kohused ja õigused	7
Piirivalve Valitsuse ülem	8
Jaoskonnatülem	9
Raioonitülem	12
Noorem ohvitser	16
Kordonitülem	17
Tumimees	19
Sala	22
Korrapidaja	23
IV. Salakaup ja selle jälgimine	23
Väljavõtted „Riigi Teatajast“ salakauba kohta	25
V. Läbiotsimine	30
VI. Protokollide kokkuseadmine	35
VII. Juurduse toimetamine	41
VIII. Kinnipeetud salakaup ja isikud	45
IX. Sõjaristade tarvitamine	47
X. Kaupade üle piiri laskmise kord	51
XI. Üle piiri laskmise kord legitimatsiooniga	52
XII. Piirivalve vahetkord teiste asutustega	62
XIII. Piirivalves teenivate vastustus süütegude eest	63
XIV. Laevasõit Vabariigi merevetes	65

I. Riigi piir.

§ 1. Riigi piiriks nimetatakse rahvusvahelistes lepingutes kindlaksmääratud joon, mis lahutab kahe naaberriigi maa-ala (territooriumi).

Märkus: Rannaliiniks nimetatakse joon, mis maad veest eraldab.

§ 2. Riigi piir tähendatakse ära kas looduslikkude (jões, järved, mäed) ehk kunstlikkude (mübad, kraavid, sihid) metsades, traattõkked, hüvud märgid vee piiril) märkide abil.

§ 3. Piiri- ehk rannamäärne 7,46 kl. (7 v.) laine maa-ala nimetatakse piirivööks.

Märkus: Igasuguseid arusaamatusi piirivöö ulatuse üle lahendab piirivalve valitsuse ülem.

Alus: Ü. pv. k. s. § 3 ja § 4.

§ 4. Vee-ala 12 meremiili *) (22,261 kl.) laiuselt mererannast lugedes nimetatakse tollivööks. Tollivööks loetakse ka Peipsi ja Pihkva järvedest vabarigile kuuluvad veosad.

Alus: Ü. pv. k. s. § 5.

*) 1 meremiil = 1/60 ekvaatorikraadi = 1,8551 km.

1930ndad aastad

1930ndate aastate keskel jõuti valmis Eesti oma piirivalve seadusega. Aastatepikkune võitlus salakaubanduse vastu ja 1920ndate teisel poolel ning 1930ndatel aastatel piirivalvele laienenud ülesanded piiriületus- ja tollikontrolli valdkonnas, samuti muudes tegevustes (jahi- ja kalapüügi-kontroll ning sadamamaksude võtmine väikesadamates, veesõidukite järelevalve, rannavanema kohustused jne) tõi kaasa piirivalvealase normistiku arengu eeskätt seaduse jõudu omavate aktide näol.

1935. aastal alustati piirivalveseaduse eelnõu koostamisega. Vastava komisjoni esimeheks oli määratud Piirivalve ülema abi ja Piirivalve Ohvitseridekogu esimees kolonel Arved Engmaa.⁴⁶

5. juunil 1936 hakkas kehtima Riigivanema 27. mail 1936. a dekreedina välja antud piirivalve seadus. Seadusandja, toetudes Eesti Vabariigi seadusloomele ja kutselise piirivalve kogemusele, määratles seaduses selgelt ja täpselt piirivalve ülesanded piiri valvamisel, juhtimise mehhanismi ja õigused ning kohustused, samuti ka riigikaitse ülesannete täitmise.⁴⁷

Piirivalve seaduse kohaselt olid piirivalve ülesanded järgmised:

- „1) esemete seadusevastase üle riigi piiri toimetamise tõkestamine; salakaubaveo ja tollivarjamise süütegude avastamine ja jälitamine;
- 2) riigi piiri seadusevastase läbistamise tõkestamine; riigi piiri loata läbistajate avastamine ja jälitamine;
- 3) riigi piirimärkide korrashoiu eest hoolitsemine;
- 4) kaitseväe võimude poolt antavate riigikaitse ülesannete täitmine Siseministri ja Kaitseväge juhataja vahelisel kokkuleppel antavate erijuhtnõrde alusel;
- 5) valvamine selle järele, et üle piiri loata ei räägitaks ega naaberriigi territooriumile ei signaliseeritaks;
- 6) muude ülesannete täitmine, mis seadustega, seadlustega, määrustega või eeskirjadega piirivalve peale pannakse.”

Paragrahv 3 sätestas piirivalve struktuuri: „Piirivalve moodustub Piirivalve valitsusest ja jaoskondadest. Piirivalve valitsus jaguneb üld- ja majandusosakonnaks; jaoskonnad jagunevad rajoonideks ja rajoonid kordoniteks. Jaoskondade, rajoonide ja kordonite arv, samuti peale eelmises lõikes nimetatute tarvilikuks osutuvad muud alljaotused määratakse Riigivanema poolt.”

Paragrahv 4 sätestas riigipiiri valvamise veepiiril vahilaevadega, mille suhtes kehtisid sõjalaevade kohta käivad eeskirjad ja mis sõitsid piirivalve lipu ja vimpli all.

Paragrahv 5 sätestas piirivalves teenivate kaitseväelaste staatuse kaitseväeteenistuses olevaks ning nende suhtes kehtisid kõik kaitseväelaste kohta käivad seadused, seadlused ja määrused, kuivõrd see ei olnud vastuolus muude õigusaktidega.

Paragrahvi 6 kohaselt toimus piirivalves teenivate kaitseväelaste teenistuskäik „samadel alustel alalises kaitseväes teenivate kaitseväelaste teenistuskäiguga”. Seaduse paragrahvi 2 järgi allus piirivalve siseministrile, kelle ülesanded piirivalveteenistuse üldisel juhtimise ja korraldamisel sätestati paragrahvis 13. Seadus kohustas (§ 51) riigipiiri valvamisest osalema „piirivalvevöös” ka kõiki kodanikke, kelle ülesandeks oli piirivalvele või politseile riigipiiri loata ületamise juhtudest teada anda.⁴⁸

Kõrvuti piirivalve seadusega käsitlesid piirivalve korraldamist ja pädevust veel mitmed muud seadused:

- 1) Valitsemise korralduse seadus. § 74 määras, et Siseministeeriumi juures on Siseministrile alluv ja vastava seaduse alusel tegutsev Piirivalve.⁴⁹
- 2) Riigikaitse rahuaegse korraldamise seadus. Selle seaduse §-d 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14 ja 16 määrasid piirivalve relvastatud jõuks ja vastavalt sellel ka tema ülesanded juhtimise ja varustamise.⁵⁰
- 3) Sõjaväeteenistuse seadus. §-dest 6 ja 12 johtus, et piirivalveteenistuses olevad isikud loetakse tegevteenistuses olevaiks.⁵¹
- 4) Maksukaristusseadustik. §-d 98–101, 105 ja 107 andsid piirivalvele õiguse toimetada juurdlusti tollisüütegudes.⁵²

- 5) Kriminaalkohtupidamise seadustik. §-d 956, 967–970, 972 ja 975 andsid piirivalvele õiguse toimetada juurdlusi jaoskonna kohtunikule alluvais teatavais süütegudes.⁵³
- 6) Tolliseadustik. Selle seaduse § 4 kohaselt oli piirivalvel kohustus abistada tolliametnikke nende ametitoomingutes.⁵⁴
- 7) Kiirsõidu ujuvabinõude seadus. Selle seaduse järgi peab piirivalve välja andma lubasid ja teostama järelvalvet ujuvabinõude üle.⁵⁵
- 8) Laevade päästmise ning neile abiandmise ja uppunud ning randunud varade seadus. Selle järgi võib panna piirivalvele rannavanema kohustused.⁵⁶
- 9) Isikutõestamise ja liiklemise seadus. Selle kohaselt oli piirivalvel õigus kontrollida isikute seaduspärast üle riigipiiri liikumist.⁵⁷

Peale ülalloetletud seadusjõuga aktide oli välja antud mitmeid Vabariigi Valitsuse määrusi, mis konkretiseerisid piirivalve tööd isikute üle riigipiiri liikumise korraldamisel⁵⁸, laevade peatamisel ja laeva kontrollimisel⁵⁹, kalapüügi korraldamisel⁶⁰.

3.3. Piirivalveteenistus

1923. aasta suvel andis Siseministeerium uuele piiri valvavale ametkonnale ja tema juhtivatele struktuuridele järgmised juhised riigipiiri valvamiseks:

- 1) Piirivalve Valitsus: „Tegevus riigi piiri kaitsmises. Tolliseaduse ja sel alal maksmapandu korralduste täitmise järele. Ärahoidmine kaupade ja kõiksugu muu asjade vedu ülepiiri, mis seadusevastases korras ehk abinõudega sünnib, ärahoidmine seaduse vastalist ülepiiri liikumist, ning järelevalve (väljaspool tollirajoonisi)“;
- 2) Piirivalve Valitsuse staap: „Asjaajamine piirivalve, kohtu, salakaubitsemise, varanduslistel ja rahalistel aladel. Piirivalve koosseisude ja igasuguste juhtnööride välja töötamine. Valitsuse päevakäskude avaldamine, piirivalve meeskonna arvel pidamine.“;
- 3) Piirivalve jaoskonnad: „Tegevus kohtade peal piiri kaitsmises ja sulgumises, salakaubitsemise ja salaja ülepiiri liikumise ärahoid-

mises. Otsekohene järevalve koha peal tolliseaduse ja sel alal maksvate korralduste täitmise järele. Paaditunnistuste väljaandmine. Legitimatsiooni piletitega ülepiiri liikumise registreerimine Eesti-Latvija piiril. Piirivalve jaoskonnad seisavad koos üksikutest piirivalvekordonitest, kes rajoonidesse koondatult vastava piirivalve jaoskonna ülemale alluvad, kuna viimane otsekohe piirivalve Valitsuse ülemale allub“.⁶¹

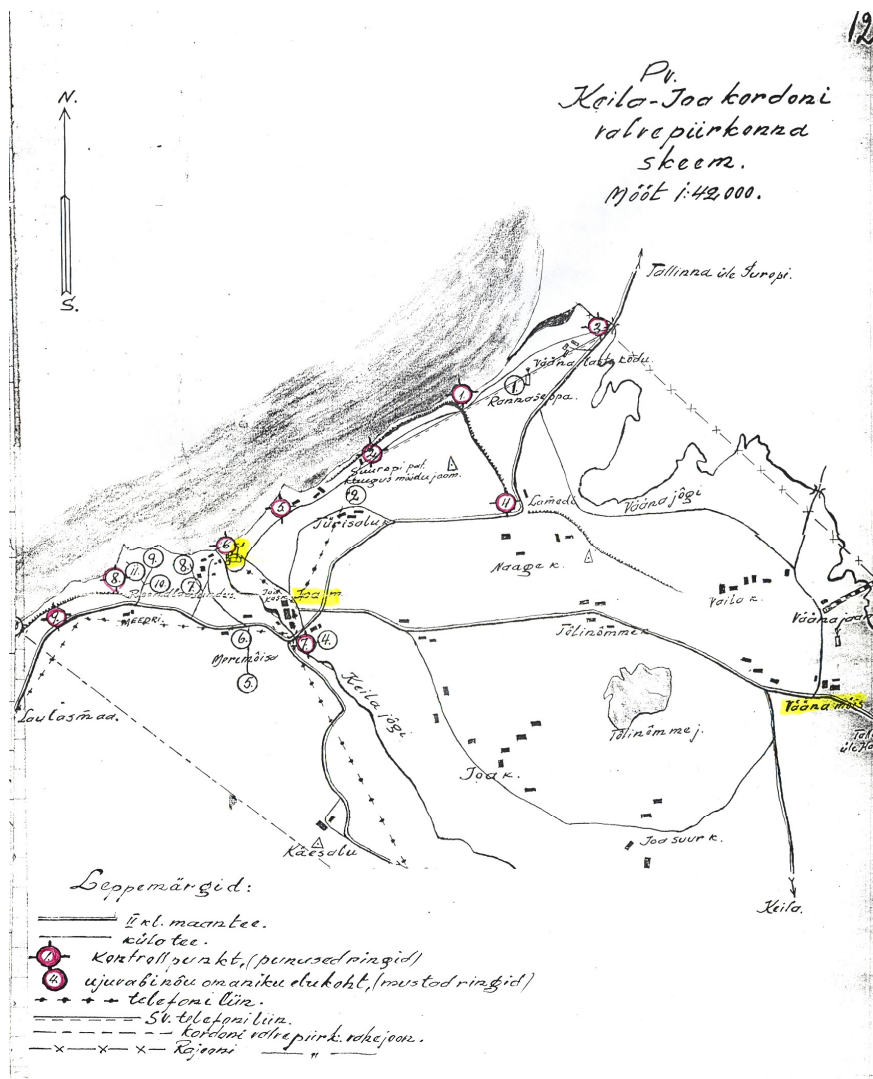
Piirivalve esimene tegevusaasta, s.o juunist detsembrini 1923 oli riigipiiri valvamisel edukas. „Aruande aasta jooksul on piirivalve poolt tabatud salakaupa 98 juhtumil, missugusest arvust 73 korral (74,5%) piiritust ja piirituse jookke. Üldse on piirivalve poolt piiritust tabatud 410 711 liitert . . . Kuivõrd edukalt on piirivalve omi ülesandeid täitnud, sellest annab kõige selgema pildi piirivalve poolt 1923. aastal kinni peetud salakauba eest määratud tolli trahvi raha 350 065.198 marka, missugune summa katab rohkem kui kolmekordselt piirivalve 1923. a korralise eelarve, mis oli 94 673.170 marka.“, märgiti Siseministeeriumi aruandes 1924. aastal.⁶²

Eesti piirivalvel tuli valvata ja kaitsta merepiiri põhjas ja läänes 1159 km, idas Eesti ja Vene (NSV Liidu) piiri 276 km, lõunas Eesti-Läti piiri 365 km ulatuses. Piirivalve tegevuspiirkond kogu riigipiiri ulatuses oli jaotatud jaoskondade tegevuspiirkondadeks, mis omakorda jagunesid rajoonide ja kordonite ning postide valvepiirkondadeks.

Tallinna jaoskond koosnes viiest rajoonist (Paltiski, Tallinna, Jägala-Jõesuu, Loksa, Kunda, Purtse); Narva jaoskond viiest rajoonist (Narva-Jõesuu, Ilkino, Komarovka, Mariinski, Kuritšeki), Peipsi jaoskond kolmest rajoonist (Vasknarva, Mustvee, Alatskivi), Tartu jaoskond neljast rajoonist (Mehikoorma, Võõpsu, Budovitši, Boroki), Valga jaoskond ühest rajoonist (Valga), Pärnu jaoskond kahest rajoonist (Pärnu, Mõisaküla) ja Läänemaa jaoskond neljast rajoonist (Kuressaare, Kihelkonna, Hiiumaa, Haapsalu).⁶³

Aastatel 1923–1924 toimunud muudatused jaoskondade ühendamisel Vene, Läti piiril ja läänes, merepiiril, õigustasid end ja jaoskonnad jäid muutumatuteks Nõukogude okupatsioonini. Muudatusi tehti aga rajoonide dislokatsioonis 1920–1930ndate aastate vahetusel, mil nii majanduslik kui ka teenistuslik korraldamine usaldati olulisel määral vahetult riigipiiri valvavatele rajoonidele ja kordonitele. Erilist

tähelepanu osutati piirivalve majanduse korraldamisele, mis, nagu näitas tegevus piiril, erines oluliselt Kaitseministeeriumile alluvate väeosade finants-majanduslikust korraldamisest.⁶⁴

Keila-Joa kordoni valvepiirkonna skeem 1939. a.

— ERA.F.979.N.S.1108.L.12.

Aasta aastalt kasvas ja tugevnes kogemusega piirivalve isikkoosseis. 1937. aastal oli teenistuses olevaist ohvitseridest kuni 5 aastase kogemusega 13,6%, 5–10aastasega 13,6% ja üle 10 aastasega 72,8%. Üleajateenijaist (48,3% allohvitseri, kapraleid 44,4%, reamehi 7,3%) oli kuni 5 aastase kogemusega 36,3%, 5–10aastasega 35,3% ja üle 10 aastasega 28,4%.⁶⁵

Vahetuks teenistuse läbiviijaks olid 2–11 piirivalvuriga mehitatud kordonid ja postid, mille valvepiirkonnad jaotati valvelõikudeks, kus tunnimehe revideerimise hõlbustamiseks määrati kindlaks kontrollpunktid.⁶⁶

Kordoniülem oli riigipiiri valvamise vahetu juht ja korraldaja. Kordoni ülema õigused oma meeskonna suhtes olid võrdsed kompanii veltveebli õigustega kaitseväes, kui piirivalves sätestatud õigusaktid ei näinud ette teisiti. Kordoniülem koostas rajooniülemalt saadud juhtnõuade kohaselt kolm korda kuus kordoni valvekavad, esitades need kinnitamiseks rajooniülemale. Valvekavade koostamisel jaotati ööpäev kolme ossa: teenistus-, puhke- ja vaba aeg. Normaalne teenistusaeg kestis 9 tundi ööpäevas. Valve kõvendamise tarvis oli lubatud suurendada teenistustundide arvu kuni 3 tunni võrra. Pärast seda oli õigus suurendatud vaba- ja puhkeajale. Kordoniülem kontrollis (revideeris) valvepiirkonda vähemalt üks kord päevas ja nädalas neli korda öösel. Kordoni kogu teenistusliku tegevuse aluseks oli alates aprillist 1930 kordonites sisseviidud „Kordoni päevaraamat”, kus fikseeriti ööpäevaringselt kogu kordoni töö, selle täitmise eest vastutas kas kordoniülem või postivanem. Päevaraamatut täideti igal aastal eraldi. Päevaraamatu lehed olid kõik nummerdatud ja nende arv tõestatud jaoskonnaülema allkirjaga. Teenistustegevustik kanti viide päevaraamatu lahtrisse: esimese lahtri täitis kordoniülem, märkides sinna vahiteenistuse kandja, tema nimetuse (tunnimees, korrapidaja jne), lühikese kirjeldus tööülesandest (nt postipiirkond 8, kontrollpunkt 2, kell 2.00 jne); teise lahtrisse kandis kordoniülem vahiteenistuse pidamise kellaajad rajooniülema kinnitatud kava järgi; kolmandasse lahtrisse kandis kordoniülem sisse kõik tema poolt tehtud korraldused, meeskonnaliikmete ajutised lahkumised kordonist, sündmuste kirjeldused kordonis ja valvepiirkonnas, kinnitades need oma allkirjaga; neljanda lahtri täitis vahiteenistuses olia – lühidalt, selgelt ja täpselt oma tähelepanekuist, k.a ilmastiku andmestik (temperatuur, tuule suund, pilvisus, jäätuvus,

selgivus jne) liiklemine veekogudel jne; kontrollpunktid läbinud valvur (tunnimees) täitis päeviku kohe pärast kordonisse saabumist ja kinnitas oma allkirjaga.⁶⁷

Eesti piirivalve põhiülesandeiks aastatel 1923–1940 oli salakaubaveo ja riigipiiri seadusevastase ületamise tõkestamine, samuti riigipiiri märkide korrashoid ja osavõtt riigikaitsest. Piirivalve struktuuride riigikaitseks kasutamine välis- ja siseohu korral oli ette nähtud vastavate sõjaväeosade kaitse- ja mobilisatsiooni kavades. Neil aastail oli piirivalvele usaldatud ka mitmesuguste teiste ülesannete täitmist (tollipunktiülema kohused, rannasõidulaevade ja neil veetavate kaupade kontrollimine, rannavalve kohused, sadamate valve, ilmavaatlused, majakavahi kohused, kalapüügiseaduse ja jahieeskirjade täitmise kontrollimine jne).⁶⁸

Salakaubaveo avastamisel tehti tõsist tööd Soome lahel, läänerrannikul ja saartel ning vähemal määral Eesti-Läti piiril. Aastatel 1923–1939 avastas piirivalve salakaubaveo 4491 juhtumil. Suurema osa salakaubast moodustas salapiirituse vedu merepiiril, eriti Soome lahel ja Väinamere piirkonnas – 3470 juhtumit (konfiskeeriti 252 927 liitrit piiritust). Salakauba tabamise paikadeks oli Tallinn ja tema lähim ümbrus, samuti Jägala-Jõesuu, Loksa, Võsu ja Kunda piirkonnad. Alates 1934/35. tegevusaastast (1. aprillist 1934 kuni 1. aprillini 1935) hakkas järsult vähenema salakaubitsemine piiritusega: tegevusaasta jooksul tabati salapiiritust 119 juhtumil kokku 10 034 liitrit eelmise aasta 408 juhtumi ja 38 280 liitri vastu. Salapiiritusveo vähenemisele avaldasid mõju mitmed asjaolud: piiri valvamise intensiivistamine maal ja merel, tehniliste valveabinõude tihendamine eriti mootorpaatide arvu suurendamine, samuti tihe koostöö Soome piirivalvega ja 1933. a kehtima hakanud sisekaitseülema sundmäärused, 1935. aastal kehtima hakanud maksukaristuste seadustik, mille § 24 kohaselt loetletud merepiiriäärsetes valdades oli elamine kuni 3 aastani keelatud 160le salakaubaveos või tolli varjamises süüdimõistetud isikule jne. Läti piiril oli tähtsamaks salakaubaks „riide-, pudu- ja kummikaup” ja jalgrattad.⁶⁹

Võitluses salakaubandusega oli väga tähtis, kuidas piirivalvureid motiveerida. Juba Vabadussõja ajal leiti ja ka hiljem peeti vajalikuks maksta piirivalvuritele salakauba tabamise eest autasuraha. 1935. aastal jõustunud maksukaristuste seadustiku paragrahvis 217 oli sätestatud: „Piirivalvele üles antud ja tema poolt iseseisvalt avastatud süütegude

asjus laekunud trahvi- ja tasurahad ning konfiskeeritud esemete müügist saadud summad antakse üle piirivalve Valitsusele, arvestades neist maha maksukaristuste seadustiku § 215 punktides 3 ja 4 ettenähtud summad”. Vastavad summad aga jagunesid järgmiselt: 40% määrati süüteo avastajale ja ülesandjale, 30% maksusüütegude vastu võitlemise kapitaliks ja 10% süüteoasjade toimetamise kuludeks.⁷⁰

Kapten Aarne Võting, kes oli viimase enne Nõukogude Liidu okupatsiooni valitud Piirivalve Ohvitseride Kogu juhatuse liige, on oma mälestustes nentunud järgmist: „Piirivalvurite tegevust salapiirituse püüdmisel võib õigusega jahiks nimetada, sest tabaja sai sellest isiklikku kasu protsendi näol tabatud piirituse, selle transpordiks tarvitatud veoabinõude hinnast ja harukordadel ka salakaubitsejale määratud tollitrahvi rahast. Nagu juba mainitud, said salakauba tabajad seaduse alusel 1/3 kõigest sellest omale. Seda jagati nii, et salakauba otsene tabaja sai lõviosa (mäletatavasti oli see 27%) omale, 3% läks jagamisele valveteenistust juhtivatele ülematele (kordoniülem, rajooniülem jne) ja ülejäänud protsent piirivalve säästsummadeks Piirivalve Üleajateenijate Kogule ja Ohvitseride Kogule toetuse jagamiseks nende üritustel. Piiritusepüüdmine oli jaht, mis piirivalvurid hasarti ajas, nii et ei pandud rõhku valveteenistuse normaalaja pikkusele ega kehalistele pingutustele sageli rasketes ilmastikuoludes ja valvur, kes oli paarsada liitrit piiritust tabanud, võis rahuloluga ütelda, et on tema teenistuses pidamise aastakulud riigile tagasi hankinud”.⁷¹

Nii näiteks maksti 27. veebruaril 1936 Piirivalve Valitsuses peetava autasuraamatu põhjal salakauba autasuraha Jägala-Jõesuu rajooniülemale 8 krooni ja 8 senti ja Laura rajooni reamees Lepale 600 krooni ja 12 senti, major Pütile aga 8 krooni ja 57 senti.⁷²

Loata üle piiri käimise tõkestamisega oli tegemist maapiiril, eriti idaosas. Aastatel 1923–1939 tabati ainuüksi Eesti–Nõukogude Liidu piiril 4651 piiririkkujat. Väiksemate piirivahejuhtumite reguleerimiseks sõlmiti Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel 8. augustil 1927 Tallinnas vastav kokkulepe, mis jõustus 20. jaanuarist 1928. Vastavalt artikkel 2 all antud määratlusele mõisteti väikeste piiritülide ja vahejuhtumite all:

- 1) juhtumeid seoses laskmisega üle piiri, kui selle tulemuseks ei ole teise poole inimeste surm, haavamine või ainelise kahju tekitamine;

- 2) juhtumeid seoses kohalike elanike ettekavatsemata piiriületamisega;
- 3) juhtumeid seoses piiri- või tollivalve, samuti teiste ametiisikute ettekavatsemata üle piiri minekuga;
- 4) juhtumeid seoses piiri ületanud koduloomade kinnipidamise ja tagasiandmisega, samuti sellest tekkinud kahju tasumisega;
- 5) juhtumeid seoses varanduste ja loomade tagastamise või kompenseerimisega;
- 6) juhtumeid seoses loodusjõul teise lepinguosalise territooriumile paisatud kalurite, nende paatide ja püüniste tagasiandmisega;
- 7) juhtumeid ja arusaamatusi piiril, millel puudub põhimõtteline tähtsus.

Piirivahejuhtumite lahendajaks olid kokkuleppe 3. artikli kohaselt Eesti poolelt vastava piirijaoskonna ülem ametinimetusega Eesti Vabariigi administratiivvõimu esindaja piiritülide lahendamisel ja N. Liidu poolt vastava piirisalga ülem ametinimetusega Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu esindaja piiritülide lahendamisel või nende poolt volitatud isikud.⁷³

Piirivalve Valitsuse aruannetest nähtub, et mitmesuguste juhtumite lahendamiseks oli piirivalve jaoskonnaülemal 1935–1939. a idapiiril kokkusaamisi 109 korral. Lahendus leiti 157le piirivahejuhtumile, 66 jäi lahendamata. Pinge suurenes 1930. aastate lõpul, eriti 1938. ja 1939. a, mil harvenesid kokkusaamised, kuid kasvas lahendamata jäänud piirivahejuhtumite arv. 1923–1939. a Vabariigi Valitsusele ette kantud vahejuhtumitest idapiiril moodustasid peaaegu kolmandiku kalastades üle piiri sattunud Peipsi ja Pihkva järve kaluritega seotud asjad.⁷⁴

8. veebruaril 1938 toimus traagiline vahejuhtum Peipsi järvel, mil Nõukogude piirivalvurid tapsid patrullkäigul olnud Nina kordoni ülema veltveebel Artur Pungase ja kapral Voldemar Kaio ning nende küüdimehe Vassili Eva. Piirivahejuhtumi väljaselgitamiseks moodustati Eesti poolt uurimiskomisjon. Selle koosseisu kuulusid piirivalve Narva jaoskonna ülem kolonel Aleksander Selvet, Peipsi jaoskonna ülem major Labidas, kaks rajooniülemat, politsei esindajad, maamõõtja ja arst. Vene poolelt võtsid osa Oudova piirivalvesalga ülem Petrotšuk, tema asetäitja

Lasanovitš, arst, tõlk ja veel keegi eraisik. Sündmuskoha vaatlus algas 9. veebruaril kell 3 päeval. Piirivalvurite laibad asetsesid teineteisest 15 m kaugusel. Nendest samal kaugusel ida poole asetses küüdimehe regi, mille juures küüdimehe ja hobuse laip. Välise vaatluse andmetel oli valvuritest ühel 7 ja teisel 11 kuulihaava, küüdimehel 8 ja hobusel 3 kuulihaava. Umbes 2 km laipade asukohast lõuna poole oli selgesti näha üle piiri tulnud Vene mootorsaani jälg. Eesti esindajate poolt nõuti sündmuskoha lähemat uurimist, millest aga Vene pool ära ütles. 11. veebruaril tegid Eesti-poolse komisjoni liikmed Vene esindajatele veelkord ettepaneku üle vaadata Eesti poolel leiduvad Nõukogude Liidu piirivalve mootorsaani jäljed, millest aga Vene esindajad loobusid. Komisjon lõpetas oma töö 11. veebruaril kell 16.30. Piirivalve Valitsus hindas pärast juurdluse lõppemist Välisministeeriumile saadetud kirjas Eesti piirivalvurite vägivaldset üle piiri viimist ja tapmist kui Nõukogude Liidu piirivalve poolset kättemaksu kahe 19. jaanuaril 1938 Peipsi järve kirdeosas Eesti piiri ületanud ja seejärel tulevahetuses surma saanud Nõukogude piirivalvuri eest.⁷⁵

Võitlus salakaubaveo vastu ja riigi julgeoleku tagamine piiril nõudis ohvreid: piirivalve teenistuskohuste täitmisel sai aastatel 1923–1938 surma 17 piirivalvurit, neist 10 said surma merepiiril ja 5 idapiiril ja kaks langesid 1. detsembri mässu ajal Tallinnas.⁷⁶

Lõunapiiril, mille valveteenistus jagunes kahe jaoskonna – Petseri ja Lääne jaoskondade vahel, kujunes põhitegevuseks inimeste, kaupade ja transpordi piiriületuse kontrollimine riigipiiri läbistavatel teedel. Vabadussõja aastatel ja esimestel rahuaastatel olid Eesti-Läti vaidlused piiriküsimuses pingelised kuni konfliktini 1920. aasta kevadel. Siiski jõudis Eesti-Läti segakomisjoni esimees kindralleitnant Stephen Georg Tallents määratleda nii palju probleeme tekitanud Valga jaotamise ja ka kogu Eesti-Läti piiri. Ehkki vaidlused piiri kulgemise ja korraldamise küsimustes kestsid veel mõned aastad, lõppesid nad 1927. aastal, mil mõlemate riikide poolt allkirjastati „Deklaratiivne protokoll Eesti ja Läti vahel piiri lõpliku kindlaksmääramise asjus”, mis jõustus 1. aprillist 1927.⁷⁷ Piiriläbirääkimiste edenemisega lihtsustus samuti mõlema maa piiriületus. 1924. aastal sõlmiti kokkulepe Eesti-Läti piirist piiräärse maariba elanikkonna üle riigipiiri liikumiseks, mida täiendati veel järgmisel aastal. Kokkuleppe kohaselt oli piiräärsetel elanikel õigus

ületada piiri kohalike omavalitsuste poolt antava tunnistusega – legitimatsiooni kaardiga.⁷⁸

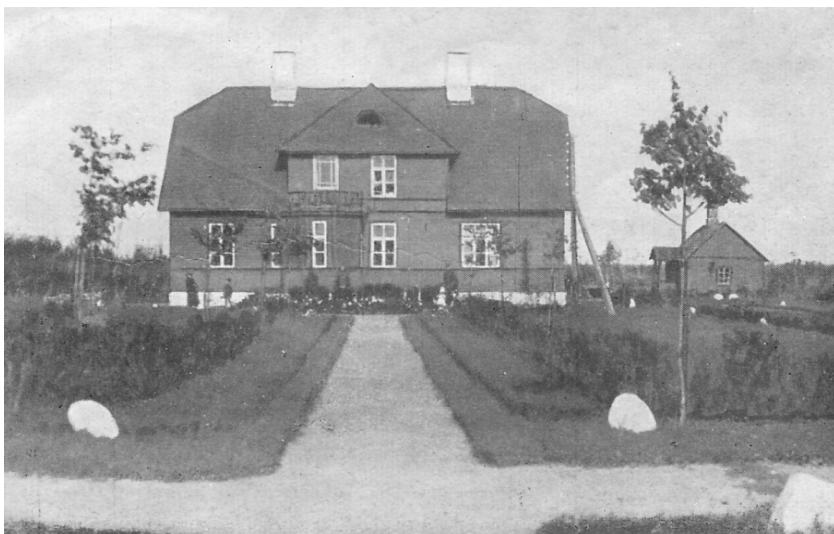
Piirivalve töö intensiivistus Eesti-Läti piiril 1930ndatel aastatel, mil piirivalve ülesandeks sai inimeste ja transpordivahendite ülepiiri liiklemise kontroll ning tollikontroll. Läti piiril töötas alates 1.septembrist 1930 üheksa tollipunkti: Ikla, Laatre, Polli, Piiri, Süldino, Taheva, Vastse-Roosa, Mäe-Murati ja Soometsa. Merepiiril toimetati tollikontrolli Virtsus, Kihnus, Häädemeestel, Spithamis, Vormsis, Kärilas, Heltermaal, Luidjas, Sõrul, Triigil, Kihelkonnas, Mõntus, Vergis, Käsmus ja Kaberneemes. Tollikontrolli viisid läbi kordonite ülemad ja postivanemad. 1929. aastast kuni 01.04.1934 kontrolliti piiripunktides 9215 autot ja 310 mootorratast. Üle piiri liiklemine oli kõige elavam Valga piiripunktis, kus ajavahemikus 01.04.1935 kuni 01.04.1939 registreeriti keskmiselt igal aastal sissetulekul *ca* 142 000 ja väljaminekul *ca* 145 000 isikut.⁷⁹

Piirivalvurite sotsiaalsed olud ja tehniline baas oli algaastatel vilets, eriti idapiiril, kus piirivalvuritel tuli elada ja töötada Vabadussõja ajal ehitatud muldonnides ja hiljem kiiruga rajatud vahimajakestest ning eraisikuil üüritud taludes. Narva jaoskonna ülem kolonelleitnant Schervel teatas 28. juunil 1923 Piirivalve Valitsuse ülemale, seoses I diviisi valvepiirkonna ülevõtmisega, et 19st üle võetud kordonist ja postist on elamiseks kõlblikke 7, elamiseks kõlbmatuid – 2, kaks „nõuavad põhjalikku remonti“ ja 8 „vajavad remonti“. Veidi parem oli olukord merepiiril, kus olid juba varem olnud tsaariaegse Üksiku Piirivalve Korpuse Reveli (Tallinna), Arensburgi (Kuressaare) brigaadide ja Riia brigaadi Pärnu salga kordonid ja postid – kokku 60 – mis, tõsi küll, olid I Maaailmasõja ja Vabadussõja keerises tublisti kannatada saanud või hoopiski hävinenud ja vajasisid remonti.⁸⁰

Esimesena alustati uute kordoni- ja abihoonete ehitamist Narva jaoskonnas ja septembris 1924 oli valminud juba kolm uut kordonihoonet. Sama aasta sügisel valmisid ka esimesed kolm kordonihoonet (Laaksaare, Piirissaare, Saarepera) Peipsi jaoskonnas.⁸¹

1923–1939 ehitati piirivalvuritele 41 kordonihoonet ja 122 mitmesugust majanduslikuks otstarbeks ehitatud hoonet (saunad, keldrid, töökojad, tallid).⁸²

1930ndatel aastatel võttis piirivalve aktiivselt osa üleriiklikust kodukaunistamise üritustest. Kordonite kaunistamiseks rajati muruplatse, istutati kordonite juurde rajatud puukoolides kasvatatud ilupuude- ja põõsaistikuid, marjapõõsaid ja lilli, mida anti teiste rajoonide kordonitele oma ümbruse kaunistamiseks. Nii näiteks väljastas ainuüksi Pirita kordoni puukool ajavahemikus 01.04.1938 kuni 01.04.1939 teistele Tallinna jaoskonna rajoonide kordonitele 8 õunapuu-, 24 punase-, musta- ja valgesõstra ning 1491 ilupuu ja -põõsa istikut, vaarikavõrseid ja suvelilletaimi 5842 tükki. Ajavahemikus 1930–1937 olid jaoskondade puukoolid välja andnud viljapuid 5222, marjapõõsaid 8029, ilupuid ja -põõsaid 14 630.⁸³

Narva Raudtee kordonihoone.

– Põhja-Eesti Piirivalvurite ja Allohvitseride Kogu Arhiiv.

Enamik kordoneid kasutas kas isiklikke või allohvitseride kogule ostetud raadiovastuvõtjaid. 1930ndail aastatel kasvas jõudsasti riigipiiri valvamise tehniline varustatus. Juba 1920ndate aastate keskel oli väljakujundatud telefoniseade keskuse, rajoonide ja kordonite vahel ning 30ndate aastate lõpus jõuti luua ka telefoniühendus olulisemate vaatlustornide ja kordonite vahel idapiiril. Kõik kordonid olid varustatud enamasti Rootsi päritoluga jalgratastega („Wiklunds Militär-Fahrräder Modell 1934”).

1939. aastal oli piirivalves kasutusel 192 jalgratast ja jaoskondade staapides sõidua autod (*Studebaker-President* ja *-Commander, Ford V-8* ning *Chevrolet*) ning mootorrattad (*Harley-Davidson*). 1939. aastal valmis võimas piirivalve mootorsaan ning Peipsi, Narva ja Petseri jaoskonnas olid kasutusel anoodpatareidel töötavad raadiojaamad ning veepiiride valvamiseks muretseti helgiheitjad. Kordonite isikkoosseis oli relvastatud vintpüsside ja püstolitega („Browning“ 7,65 ja „Walther“ 7,65) ning idapiiril 1939. aastal võeti relvastusse esimesed püstolkuulipildujad. Püstolitega oli varustatud ohvitserid ning kõik vanemvalvurid, teenistuskorajuhid, motoristid ja jaoskonnakirjutajad. Mitmekordistunud oli samuti teenistuskorerte kasutamine piiril. Kui 1924. aasta oktoobris töötas piiril vaid 4 teenistuskorera, siis seisuga 01.04.1939 oli piiril 41 teenistuskorera.⁸⁴

1920-ndate aastate lõpus alustati piirivalve ujuvabinõude moderniseerimist. Likvideeriti 1923. aastast piirivalvele kuulunud mootorvahilaevad nr 1 (komandör a 1923–1928 leitnant Priidik Kriisk), nr 2 (komandör a 1923–1930 leitnant Robert Vabasalu), nr 3 (komandör a 1923–1928 leitnant Otto Tamm) ja nr 4 (komandör a 1924–1925 leitnant Albert Pentsop) nende suure kütusekulu ja puuduliku merekindluse tõttu. Nende asemel soetas piirivalve endale märksa merekindlama vahilaeva „Kõu“, mille varustusse kuulusid üks 50-mm suurtükk, kaks raskekuulipildujat „Maxim“ ja kaks mootorpaati. Laeva komandörideks olid leitnant Albert Pentsop (1928–1929) ja leitnant Alfred-Johannes Pupp (1930–1939) ja leitnant Hendrik Kärner (1939–1940). 1939. aastal valmis uus ja moodne piirivalvelaev „Pikker“, mille komandöriks määrati kapten-major A.-J. Pupp. Vahilaeva juurde kuulusid ka kaks mootorpaati, mis olid varustatud kergekuulipildujatega. Peipsi järvel pidas a 1923–1940 vahiteenistust mootorvahilaev „Erilane“ (komandör a 1923–1924 eraisik, 1924–1930 kapten-major A.-J. Pupp, 1930–1939 leitnant R. Vabasalu, 1939–1940 veebel A. Seelep), mida täiendasid mootor- ja aerupaadid kordonites; mootorvahilaev ja mootorpaat nr 5 olid relvastatud ühe Maksim- ja Vickers-tüüpi raskekuulipildujatega. Merel ja järvel tegutsenud vahilaevad ja mootorpaadid olid allutatud otse jaoskondade ülematele.⁸⁵

Suurt tähelepanu nõudis riigipiiri tehniline korrashoid: piiripostide uuendamine, traataedade parandamine, piirikraavide ja -ribade puhastamine, patrullteede ning vaatetornide ehitamine. Aastail 1923–1939

ehitati 120,5 km patrullteid, vaatetorne püstitati aastail 1934–1939 kokku 21.⁸⁶

Vahetult enne Nõukogude okupatsiooni 1940. aasta juunis töötas Piirivalve Talituses, Tallinna, Narva, Peipsi, Petseri ja Lääne jaoskonna 30 rajooni 189 kordonis ja postis ca 900 ohvitseri, allohvitseri ja kaitseväämetnikku-piirivalvurit. Idapiiri valvava ja kaitsva Narva jaoskonna dislokatsioonitabeli andmetel olid 182 843 m pikkuse riigipiiri valvamiseks ja kaitsmiseks olemas järgmised ressursid: rajoone 5, kordoneid ja poste 29, isikkoosseisu – 172 kaadrikaitseväälast-piirivalvurit (6 ohvitseri, 159 kaadriallohvitseri ja sõdurit), 9 hobust, 17 teenistuskoera; liiklusvahendeist 12 vankrit, 12 rege, 1 auto, 2 mootorratast (+2 isiklikku mootorratast), 3 vahipaati, 8 aurupaati, 31 jalgratast (+118 isiklikku jalgratast), 101 paari suuski (42 paari isiklikke suuski), 48 telefoniaparaati ja 3 kommutaatorit; relvi: 172 vene vintpüssi, 18 kütipüssi, 2 täpsuspüssi, 20 püstolit „Browning” 9 mm, 30 püstolit „Browning” 7,65 mm, 37 püstolit „Walther” 7,65 mm, 1 parabellum 7,65 mm, 7 vintpüssi kal 22, 3 püstolkuulipildujat, 26 kergekuulipildujat „Lewis”, 27 binoklit, 3 raketipüstolit, 144 käsigranaati, 27 gaasitorbikut; isiklikke relvi, sh püstoleid „Browning” – 35, parabellumeid – 3, nagaane – 9, erinevat tüüpi püstoleid – 24 ja erinevat tüüpi sportpüsse – 17.⁸⁷

4. PIIRIVALVESÜMBOOLIKA

Piirivalve tähtsust ja tööd hindas kõrgelt Eesti riik ja rahvas. Piirivalve esimese viie aasta arengu edukuse kinnituseks määras siseminister Jaan Hünerson oma 20. oktoobri 1927. a käskkirjaga nr 110 tähistada piirivalve aastapäevana 1. novembrit.⁸⁸

Riigilipp ja piirivalvelipp

Esimese riigilippu puudutava otsuse võttis vastu Vabariigi Ajutine Valitsus 1918. a 21. novembril ja lipp heisati riigi sümbolina Tallinnas Pika Hermannitorni sama aasta 12. detsembril.

Vabadussõjas kandsid eesti sõdurid mütsidel rahvusvärvides kokarde ning vormipluuside õlakutel ja varrukatel samavärvilisi linte. Tolleaegsetel väeosadel olid enamasti sini-must-valged lipud, millele oli märgitud väeosa nimetus ja deviis.

Et 1920. aasta põhiseadus jättis riigilipu küsimuse reguleerimata, siis leiti, et riigilipp tuleb kehtestada vastava seadusega. Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule valiku tegemiseks kolm riigilipu varianti: sinisest ja valgest ning ka musta veerisega kujundatud ristilipp (2 varianti) või rohe-violett-valge trikoloor e tsaariaegne Eestimaa kubermangu lipp.

Riigikogu jättis siiski Vabariigi Valitsuse ettepanekud kõrvale ja arutluse alla pandi sini-must-valge ja sini-valge-musta näidised. Kolmandal lugemisel 21. juunil 1922 võttis Riigikogu riigilipu seaduse vastu. Redaktsioonilisel lugemisel 27. juunil 1922 sai riigilipu seadus oma lõpliku vormistuse:

„§ 1. Eesti riigilipp on taevasinine (rukkilille) sinine-must-valge lipp. Lipu laiud on ühelaiused. Lipu laiuse ja pikkuse vahekord on 7:11.

§ 3. Riigiasutuse lipuks on riigilipp. Sellele lipule võivad asutused oma erimärke asetada. Erimärgid ja nende koha riigilipul kinnitab Vabariigi Valitsus.”

Seaduse kohaselt jäi sini-must-valge rahvuslipp ühtlasi ka Eesti riigilipuks.⁸⁹

Pärast riigilipu seaduse vastuvõtmist kinnitas Vabariigi Valitsus 27. juunil 1923 „Riigiasutuste erimärgid riigilipul ja vimplid (isiklikud märklipud)”. Kõrvuti tolli- ja postilipuga määrati selle õigusaktiga kindlaks ka piirivalve erimärk riigilipul (§ 4) ja vimplid piirivalve alal siseministrile ning Piirivalve Valitsuse ülemale.

§ 4 sätestas: „Piirivalve lipu erimärgiks on roheline, kollase äärega kolmnurk, millele valged tähed „P.W” asetatud. Kolmnurga tipp on lipu geomeetrilises keskpunktis, millest külgjooned lipu vardapoolsetesse nurkadesse juhitud. Kolmnurga kollase ääre laius on 0,1 lipu laiusest.”

§ 6 p 3 sätestas piirivalvealase vimpli omamise siseministrile ja Piirivalve Valitsuse ülemale; §-s 10 sätestati vimplite kirjeldused: „Siseministri vimpel on valge, trapetsikujuline, millel vardapoolses osas piirivalve lipu

erimärk, ilma tähtedeta. Mõõdud: pikkus – 112,5 tsm; laius varda juures – 50 tsm; laius otsas 21,4 tsm, väljalõike sügavus 50 tsm”.⁹⁰

Piirivalveväeosa lipp

21. mail 1926 võeti vastu väeosalipu seadlus. Selle kohaselt on üks lipu külg, riiklik külg, kõigil väeosade lippudel ühesugune, kujutades endast riigilippu, millele on paigutatud suur riigivapp ja lipukiri „Eesti kodu kaitseks”. Lipu teise, väeosa külje kujundus on igal väeosal erinev. Sinna paigutatakse väeosa embleem ja nimi, asutamise kuupäev. Vabadussõjast osavõtnud üksuste lippude vardale kinnitati II liigi Vabadusristi paela värvides kahekordne lint, teistel väeosadel kahekordne siiduttidega nöör. Lippude väljaõmblemiseks tuli kasutada ainult siidniiti.⁹¹

Vabariigi Valitsus otsustas
22. juunil 1932a. (prot.
nr. 67 p. IV-2) lubada
Piirivalvele vastu võtta Eesti Maa-
omavalitsuste Liidu algatusel maavalitsu-
ste poolt annetatud lipp.

Olgu see lipp Piirivalvele riigi püü-
s ja kodukaitse pühaduse, väeosa au ja
tangelastegude sümboliks.

Väljavõte piirivalve lipu diplomist.
– ERA.F.978.N.1.S.1545.L.3.

Vabariigi Valitsuse koosolek, mida juhatas Riigivanem Jaan Teemant, kinnitas oma 22. juuni 1932. a protokolliga nr 67, p. 11 piirivalve lipu üksikasjaliku kirjelduse:

- „1. Lipu suurus on 140x110 cm .Lipu üks külg nimetatakse riiklikuks küljeks, teine väeosa küljeks.
2. Lipu riikliku külje kirjeldus.
 - a) Lipu riiklikuks küljeks on riigilipp, millele on paigutatud riigi suur vapp ja lipukiri „Eesti kodukaitseks”,
 - b) Riigi suurvapp – leopardi peadega varda poole, on asetatud lipuvälja keskele. Vapi kilp ulatub läbi musta välja ühevõrra ülesse ja alla. Vapi läbimõõt on pool lipu laiusest ...
3. Lipu väeosa külje kirjeldus.
 - a) Lipu väeosakülje põhivärv on orange-kollane.
 - b) Lipuvälja keskele oli paigutatud Piirivalve embleem: laialilaotatud tiibadega kotkas, kes hoiab kaheteralist mõõka; kotka taga on piiritulp, mille peal asetseb riigivapp. Embleem on ümbritsetud tammelehist pärjaga. Embleemi kujutised asuvad kullasel põhja. Embleemi alumisel äärel on piirivalve asutamise kuupäev ja aasta „1.XI.1922”. Kotka sulestik on hallis ja mustas värvitoonis. Embleem on kujult ovaalne. Embleemi kõrgus 50 cm ja laius 43 cm.
 - c) Embleemi ümbritseb rahvuslik ornament pehmeis hallikais-pruunikais ja kollases värves. Ornamendis on 11 kullakarvalist kilpi maavappide asetamiseks. Iga üksiku kilbi laius 7 cm ja kõrgus 8 cm.
 - d) Nimetus „Piirivalve” on asetatud kaares, 100 cm raadiusega lipu alumisest äärest kaunistuse kohale. Tähed on kuldsed ja tähtede kõrgus – 8 cm.
4. Lipu äär on ümbritsetud siidinarvastega. Narmaste pikkus 8 cm. Narmaste nöör on valmistatud mustjassinisest ja hõbedasest siidinöörist.
5. Lipu väljaõmblemiseks tarvitatakse ainult siidi ...”⁹²

Piirivalvele väeosalipu üleandmine Toompea lossi esisel väljakul
1. novembril 1932. – Autori arhiiv.

Piirivalve väeosalipu valmistajaks ja annetajaks oli Eesti Maaomavalitsuste Liit. Piirivalvelipu pidulik üleandmise tseremoonia toimus 1. novembril 1932 piirivalve 10. aastapäeval. Lipu pidulikule üleandmisele pühendatud paraad toimus Toompea lossi esisel väljakul. Paraadiks üles rivistatud piirivalve koondkompanii (146 piirivalvurit ja 9 ohvitseri) juhatajaks oli piirivalveülem kindralmajor Ants Kurvits, koondkompaniid juhtis kolonel Arved Engmaa, I kompaniid – major Johan Labidas, II kompaniid kapten Theodor Laane; lipuassistentideks olid kaptenid Johannes Koel ja Jaan Jaagund. Lipu üleandmise tseremoonial lõi esimesena naela lipuvardasse Riigivanem Kaarel Eenpalu, teisena Riigikogu esimees Jaan Tõnisson, seejärel Valitsuse liikmed ja Soome ja Läti piirivalvete esindajad. Pärast lipu üleandmist Riigivanema poolt kindralmajor Kurvitsale toimus paraadmarss, millele järgnes koondkompanii jalutuskäik lipuga läbi linna, suundudes tagasi Toompeale, kus lipp asetati aukohale Piirivalve Valitsuse ruumides.⁹³

Piirivalve rinnamärk

TUNNISTUS

Sellega tõendan, et _____ kapral

HUGO TOOMEPUU

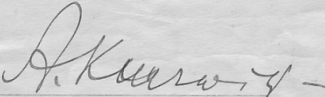
on õigus kanda piirivalve rinnamärki.

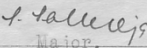
24. " oktoobril, 1937. a.

Nr. 2989.

TALLINN.

Kindral-major,
Piirivalve Valitsuse ülem.

Major,
Kolondel-õhuväe,
Üldosakonna ülem aj.kt.

Kapral Hugo Toomepuu piirivalve rinnamärgi tunnistus
[esikülj]. – Autori arhiiv

Piirivalve 10. aastapäeva ettevalmistamisel tegi Piirivalve Ohvitseride Kogu juhatus ettepaneku võtta tarvitusele piirivalveteenistuses väljapaistnud üleajateenijaid ja ohvitseride ühendav rinnamärk, mille kujundamiseks tehti ettepanek kunstnik Günther Reindorfile. Märki valmistajaks telliti Roman Tavast. Piirivalve rinnamärgi kinnitas kohtu- ja siseminister A. Anderkopp 2. veebruaril 1932. Piirivalve rinnamärgi põhikirja p 1 kohaselt oli rinnamärgi eesmärgiks olla „... ühendavaks ja austavaks sümboliks piirivalves teenivatele ja teeninud ohvitseridele, kv-ametnikkudele ja üleajateenijatele”. Rinnamärki võisid kanda piirivalves vähemalt viis aastat teeninud ohvitserid, kaitseväeametnikud ja üleajateenijad, samuti „välismaalased, kaitsevälased ja eraisikud, kellele rinnamärk annetatud erilise lugupidamise ja austuse tunnusmärgiks Piirivalve Valitsuse ülema poolt”. Põhikirja p 6 kohaselt anti rinnamärki välja üks kord aastas Piirivalve Valitsuse aastapäeval 1. novembril. Rinnamärk kujutab tammepärga, mille harude vahel asetseb kaheteralist mõõka hoidev põhjakotkas. Kotkas kaitseb piiritulpa, mille tipus on riigivapp. Pärga alumisel äärel on piirivalve asutamise daatum – 1. november 1922.

Piirivalve rinnamärgil on kaks varianti, ühel on riigivapp vaskne, teisel kuldne. Erarõival kandmiseks valmistati vähendatud kujuga rinnamärk. Esimesed rinnamärgid anti kätte 1. novembril 1932 piirivalve 10. aastapäeva tähistamisest ja väeosalipu üleandmise paraadist osavõtnud ohvitseridele ja üleajateenijatele ning külalistele. Rinnamärgi nr 1 sai Riigivanem K. Eenpalu, nr 2 kohtu- ja siseminister A. Anderkopp ja nr 3 Kohtu- ja siseministri abi E. Kübarsepp. Väliskülalistest vääristati piirivalve rinnamärgiga Soome Merevalve ülem komandör-kapten Väino Miettinen ja major Viljo Brander. Läti piirivalvureist said piirivalve rinnamärgi Läti piirivalve ülem polkovnik Ludvig Bolsteins ja veel 5 ohvitseri.⁹⁴

Piirivalvevormist

6. veebruari 1923. a käskkirjas nr 6 kinnitas siseminister Kaarel Eenpalu piirivalves teenivatele ohvitseridele, sõjaväeametnikele ja üleajateenijatele esimese piirivalve vormi. Vormikomplekti kuulusid müts, kuub, püksid ja sinel. Müts pidi olema „Politseilaadi kalevist ehk kalevi puudusel kodukootud riidest. Mütsi kate (*verh*) on roheline, selle all

kollane kant, mütsi pealmine jagu nõndasamuti roheline, all kollane kant. Nokk on pruunist nahast ehk naha puudusel kaitsevärvi riidest. Kokarde samasugune nagu sõjaväes". Kuub oli samasugune kui sõjaväes, kui järgmiste erisustega: „Kaelus ohvitseridel ja sõjaväeametnikel rohelisest kalevist, altpoolt kollase 2 mm kandiga ümber kanditud. Valvuritel on kaeluse peale õmmeldud ühe cm laiune pael rohelisest kalevist. Rinna pealmisel hõlma äärel on 2 mm laiune kollane kant sisseõmmeldud ülevalt alla. Käiksete käendite (*abschlage*) lõige seesugune kui sõjaväes 2 mm kollase kandiga". Püksid olid samasugused kui sõjaväes, kuid kollase kandiga. Sinel oli sama mis sõjaväes, kuid järgmiste erisustega: „Käikse käendil lõige nagu sõjaväes 2 mm kollase kandiga ümber kanditud. Kaelus on 2 mm kollase kandiga altpoolt kanditud. Taskute lõige on viltu, mille esimene kõrgem ots alumise nõöbi kõrgusel". Auastmete tunnused olid samad mis sõjaväes ja nende paigutus samasugune kui sõjaväevormil.⁹⁵

Uues vormis esines piirivalve Tallinna jaoskonna kaks kompaniid ka avalikkuse ees Eesti Vabariigi 5. aastapäeva tähistamise paraadil Tallinnas 23. veebruaril 1923. Kompaniid juhatas Tallinna jaoskonna ülem kolonelleitnant Ferdinand Tõnso; I kompaniid juhtis n-ltn Rudolf Raudsepp, II kompaniid alamkapten Karl Miil.⁹⁶

20. mail 1925 pöördus siseminister Eenpalu ja Piirivalve Valitsuse ülem kolonelleitnant Kurvits Vabariigi Valitsuse poole palvega kinnitada piirivalves teenivate ohvitseride vorm, mis oleks „... oma põhijoontes ühtlane kaitseväe maaväe (väljaarvatud ratsavägi) ohvitseride vormiga“. Samas selgituses märgiti: „Piirivalve ohvitseride liht- ja suurvorm erineks ainult kollaste kantidega, samuti ka tumerohelise värviga (mütsi rumm, krae ja varruka käände lapid, mütsimärgi ja õlakute alus on tumeroheline). Roheline ja kollane värv oli piirivalve algusest võetud piirivalve vormi ja asetub ka Vabariigi Valitsuse poolt 27. juunil 1923. a kinnitatud piirivalvelipu erimärgil ja vimplitel.“ 5. juunil 1925. a kinnitas Vabariigi Valitsus piirivalve ohvitseride liht- ja suurvormi kirjelduse (suvemüts, mütsimärk kuub, õlakud). Siiski otsustati veel täiendada piirivalvevormi seonduvalt kaitseväe välivormiga ja 25. novembril kinnitas Vabariigi Valitsus täiendava otsuse: “Piirivalve ohvitseride, sõjaväeametnikkude ja piirivalvurite vormi eraldustunnusmärgid“. Ohvitseridel toodi välja järgmised erisused võrreldes vormi aluseks oleva kaitseväe välivormiga: „Mütsimärgi alumine osa on helerohelisele

padjale asetatud; kuuel on eraldustunnuseks vasakul varrukal üleval pool küünarnukki kantav piirivalve embleem, kuue kraele kinnitub riidepaelast nurk helerohelist värvi piiratud kollase jutiga. Mõlemil krae otsadel kullakarva metallist ehk väljaõmmeldud trafalett kombineeritud tähtedest „P.V.“; Palitul on eraldustunnuseks vasakul varrukal kantav piirivalve embleem ja rinnapoolsete krae tagasikäänete lõigetest alates asuvad ülespoole suunduvad värvipaelad helerohelist värvi kollase servaga“.⁹⁷

1936. aastal hakkas piirivalve kandma kaitseväega ühesugust uut vormiriietust, kus erisusena kanti kuue kraenurkadel vaid piirivalve tunnusmärki – ristamisi asetatud mõõka ja püssi kaitsmas piiritulpa, mida ümbritseb tammepärg.⁹⁸

5. PIIRIVALVURITE KOOLITUS

Jaanuaris 1923 alustati piirivalve komplekteerimist reservist tegevteenistusse võetavate sõdurite, allohvitseride ja ohvitseridega. Piirivalveteenistuseks vajalik ettevalmistus ohvitseridele toimus lühiajalistel kursustel veebruaris-märtsis 1923. a Toompea lossi Valges saalis, kus asus ka Piirivalve Valitsuse staap. Üleajateenijatele korraldati ühekuulised õppused veebruaris-märtsis-aprillis-mais Tallinnas (Juhkentali kasarmutes), Narvas (Kreenholmi Georgi saarel) ja Tartus (Tartu Eraülikooli ruumides).⁹⁹

Piirile asumisel moodustati kõikides jaoskondades õpperühmad, et välja õpetada uusi piirivalvureid. Õppekavad kinnitas piirivalve ülem, vahetut järelvalvet teostas jaoskonnaülem ja õpet viisid läbi rajooni ohvitserid ja kordoniülemad. Õppetöö toimus peamiselt talvel ja kevadel, mil ilmastikuolude tõttu sai töötada madalama intensiivsusega. Õppekava kestuseks oli esialgu üks kuu, hiljem kolm kuud ja õppureid valveteenistusse ei rakendatud; idapiiril olid õpperühmad piirivalve taktikaliseks reserviks.¹⁰⁰

Teenistuskoorte Kasvatus- ja Õpetusasutus

Arhiivimaterjalidest selgub, et esimeseks piirivalve õppeasutuseks osutus „Teenistuskoorte Kasvatus- ja Õpetusasutus”, mis töötas 1923–1927 Nõmme alevis.

Piirivalveorganisatsiooni operatiivne formeerimine ja nõ käigult funktsioneerimine tsiviilvõimu koostisosana nõudis piirivalve juhtkonnalt ka tulevikku vaatamist. Üheks selliseks piirivalveteenistust parendavaks hoovaks peeti loomise algpäevil ka teenistuskoorte kasutusele võtmist riigipiiri valvamisel, eriti idapiiril.

Arhiiviainese ja kirjanduse põhjal võib järeldada, et initsiatiiv teenistuskoorte kasutamiseks tekkis Siseministeeriumi valitsemisalas 1921. aastal, mil Eesti politsei asus kogemuste saamise huvides aktiivselt looma kontakte välisriikidega.

Oktoobrikuu esimestel päevadel aastal 1921 tutvus Kriminaalpolitsei Peavalitsuse inspektor A. Liik külaskäigul Soome lähemalt Helsingi Politsei koerakasvandusega. Eesti Politseilehes 1922. aasta veebruaris avaldatud muljetes kirjutab ta: „Politseikoerad on Helsingis olemas juba 1907. aastast. Praegu on kasvatuses 7 koera 5 pojaga. Täiesti välja treenitud on ainult 2 koera... Ametis on 10 detektiivi ühe väljaõppinud dresseerija juhatusel.”¹⁰¹

1922. aasta Eesti Politseilehe detsembrikuu numbris avaldatud ülevaates kriminaalpolitsei tegevuse kohta märgitakse, et „Lähematest kavatsustest oleks eeskätt nimetada politseikoorte kasvatusasutuse sisseseadmist. Selleks otstarbeks on tuleva aasta eelarves vastav summa juba üles võetud. Meil ei puudu ka ametnikud, kes sel alal ju varemalt tegevad olnud. Koorte näol rikastub kriminaalpolitsei ühe moodsa abinõu võrra, mida väljamaal kurjategijate jälgimisel juba kauemat aega heade tagajärgedega tarvitatud.”¹⁰²

Nagu sündmuste edasine areng näitab, oli vähemalt üks politseikoortega tegevaks olnud ametnik kriminaalinspektor Voldemar Vau, kes töötas tollal Kriminaalpolitsei Peavalitsuses. Ta oli juba tsaariajal töötanud Rakvere politseis ja läbinud Imaailmasõja eel politseikoorte dresseerimise kursuse Peterburi lähedal.¹⁰³

Piirivalveametkonna loomisega kerkis üles küsimus teenistuskoerte kasutamise võimalustest piirivalveteenistuses. Jõuti järeldusele, et koeri tuleb piirivalveteenistuses „suuremal hulgal kasutada ja selleks paarisaja koera ümber üles kasvatada ja välja õpetada”. Vastav kava koos erikooli loomise ettepanekuga esitati Vabariigi Valitsusele. Rahandusministeeriumis arutati mõlemat initsiatiivi ja otsustati kriminaalpolitsei ja piirivalve ettepanekud ühendada ning uue koolitusasutuse juhiks soovitati Voldemar Vaud kui ainsat asjatundjat Eestis.¹⁰⁴

Piirivalve Valitsuse ülem tegi Vaule ettepaneku võtta teenistuskoerte dresseerimiskooli juhtimine oma peale ja vastav töökava välja töötada. Septembri algul V. Vau poolt läbi Kriminaalpolitsei Peavalitsuse ülema siseministrile esitatud „Teenistuskoerte dresseerimiskooli ja kasvatus tegevuse kava” kiideti heaks, kusjuures V. Vau sai ilmselt ministrilt nõusoleku kolmenädalaseks komanderinguks Soome Tavasthus’i (Hämeenlinna) ja Saksamaale Berliini lähedal asuvasse Grünheidi riiklikku teenistuskoerte kooli.¹⁰⁵

Tegevuskava preambulis märgiti: „Riikline teenistuskoerte kasvatus ja dresseerimiskool allub Siseministeeriumile ja peetakse üleval Siseministeeriumi eelarve järele piirivalve valitsuse koosseisus. Kooli ülesanne on teenistuskoerte kasvatamine, väljaõpetamine ja nendega kõikide asutuste varustamine, kes soovivad koeri oma teenistuses kasutada.”

Tegevuskava kohaselt nähti kooli koosseisu kuuluvaks kooli juhataja, üks vanemdresseerija, 2 dresseerijat ja 20 koera.¹⁰⁶

Mis puutub kooliruumi ja asukohta, siis selle leidmisega oli raskusi. Piirivalve pakkus esialgu selleks Pirita kordonit, kuid seda ei peetud „oma liigrohke liikumise tõttu” sobivaks. Otsustati leida sobivat kohta Nõmme-Pääsküla ümbruses. Vastavad ruumid leiti Nõmme alevis Raudtee tänav nr 95 ja 1. detsembril 1923. a sõlmiti üürileping. Voldemar Vau teatab sellest Piirivalve Valitsuse ülemale järgmiselt: „Teatan, et olen koerte kasvatus ja õpetusasutuse sissesäädmisele asunud 1. oktoobrist k.a.”.¹⁰⁷

Ametlikult määras Piirivalve Valitsuse ülem kolonel-leitnant Ants Kurvits kriminaalpolitseiinspektor Voldemar Vau „piirivalve koerte kasvatus juhataja ja õpetaja” kohusetähtjaks 30. novembril 1923. aastal.¹⁰⁸

Kooli sisseseadmise ja koolituseks kõlbulike koerte kasvatamine kujunes aga keerukamaks, kui vastav tegevuskava ette nägi. Nagu selgus kooli juhataja poolt Nõmmel üüritud maja (esik, 3 tuba, veranda) olukorra kohta 1. detsembril koostatud aktist, oli selle seisukord üpris kehv: „Kõigis tubades laseb lagi liiva läbi, põrandad kulunud, ukSED vajunud ja pragulised... köökide põranda lauad mädanenud, pliitadel puuduvad rõngad ... kaev rakketa ...”.¹⁰⁹

Probleemiks kujunes õpetamiseks vajalike koerte saamine. Esimese kursuse korraldamiseks piisas esialgu 1923. aasta lõpul Tallinna jaoskonnast saadud üheksast koerast. Viimased olid aga juba vastuvõtul haiglased ja kannatasid alatoitluse all. 10. veebruaril 1924 kooli kutsutud Harju maakonna loomaarst K. Aint nentis: „Praegune toidunorm – 1 nael liha ja 1 nael tangu päevas – suurendada, odratangude asemel kaeratangud, veel parem kaerajahu; haigetele tingimata piima anda.” Ajavahemikus 1.02.1924–21.09.1924 suri neist koerte katku 4 kutsikat ja üks vana koer. Et mitte planeeritud kursuste vahet pikaks venitada, osteti Harju maakonna mõisapidajalt pr J. Gunterilt 5 uut kolme kuu vanust lambakoera kutsikat hinnaga 5000 Mrk kutsika eest.¹¹⁰

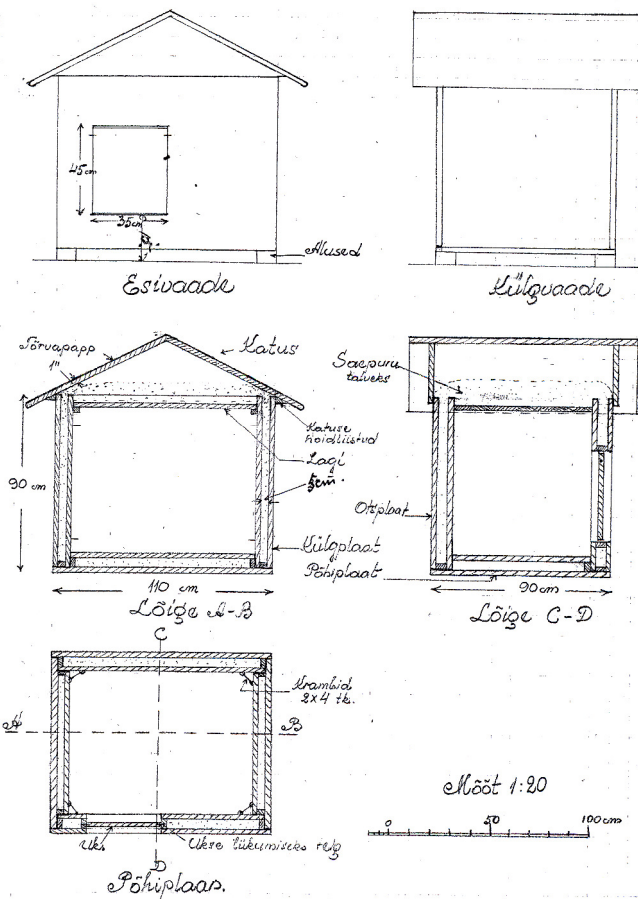
I kursus – kuue koeraga – algas 1924. aasta 1. juulil ja kestis 9. oktoobrini. Kursusest võtsid osa neli piirivalvurit: n.a.o. Hans Kassmann Narva jaoskonnast, reamees Alfred Bork Tallinna jaoskonnast, kapral Johannes Iisak Lääne jaoskonnast ja n.a.o. Viktor Seifert Petseri jaoskonnast ning kaks kriminaalpolitsei ametnikku, neist Artur Sõber instruktorina. Kursuse juhatajana tegutses A. Ustinov, kursuse vanemaks määras Piirivalve Valitsuse staabiülem n.a.o. Hans Kasmanni.¹¹¹

Kursuse õppeprogramm jagunes 4 ossa: I. Kasvatus (14 teemat); II. Valve- ja kaitseteenistus (6 teemat); III. Sideteenistus (3 teemat); IV. Otsimine (6 teemat). Kursuse päevakava oli järgmine: kell 6.30 äratus; 6.30–8.00 õppus koertega; 11.30–15.00 koerte toitmine ja lõunavaheaeg; 15.00–16.00 õppus koertega; 18.00 koerte toitmine. Kursuse õppekava koostamisel kasutati tolle aja tuntud Saksa (Robert Gerschbach, J. Bungartz, Max von Stephanitz) ja Vene (V. J. Lebedev, H. T. Jablonski jt) koerandusõpetuse edendajate käsitlusi ja õpikuid.¹¹²

Esimesed õpetatud koerajuhid ja teenistuskoad alustasid tööd piiril alates 29. oktoobrist 1924: nooremallohvitserid Viktor Seifert koeraga Afra – Petseri jaoskonnas, Hans Kassmann koeraga Aribert – Narva-

Jõesuu rajoonis; kapral Johannes Iisak koeraga Alma – Haapsalu rajoonis ja reamees Alfred Bork koeraga Ahill – Tallinna jaoskonnas.¹¹³

Püüv. teenistuskoera putka plaan.

Teenistuskoera kuudi plaan. – ERA.F.980.N.1.S.656.L.104

1925. aasta novembris kolis kool uude asupaika Nõmmel – Pääsküla raudteejaama lähedale Pärnu mnt 148. Uue kooli kasutada oli I korrusel 5 tuba koos köögi ja verandaga, õues asusid saun, köök, kuur ja kelder.¹¹⁴

Teenistuskooerte juhtide IV kursus toimus 1. augustist kuni 21. oktoobrini 1926. Kursuse nimekirjas oli 9 piirivalvurit, 10 kriminaalpolitsei-ametnikku ja koerad. Üheksast piirivalurist kuus olid piirilt (Tallinna, Komarovka, Babino, Saputje ja Mustvee rajoonist) ja kolm töötas TKKÕA-s. Meeskonna vanemaks oli 1. veebruaril 1926 piirivalve-teenistusse võetud n.a.o. Aleksander Lensment, instruktor Tallinna kriminaalpolitsei jaoskonna kriminaalassistent Artur Sõber. IV lend kursuslasi sooritas 21. juulil edukalt katsed ja saadeti laiali piirivalve ja politsei teenistukohtadesse.¹¹⁵

IV lend koerajuhte ja teenistuskooeri jäi Piirivalve Valitsuse koosseisus olnud Teenistuskooerte Kasvatus- ja Õpetusasutusele viimaseks. Piirivalvele osutus see koolitus tulemuslikuks, sest 1927. aasta veebruarikuu seisuga töötas riigipiiril, peamiselt idapiiril, 15 väljaõpetatud koerajuhti ja teenistuskooeri: Narva jaoskonnas 6, Petseri jaoskonnas 5, Peipsi jaoskonnas 3 ja Tallinna jaoskonnas 1.¹¹⁶

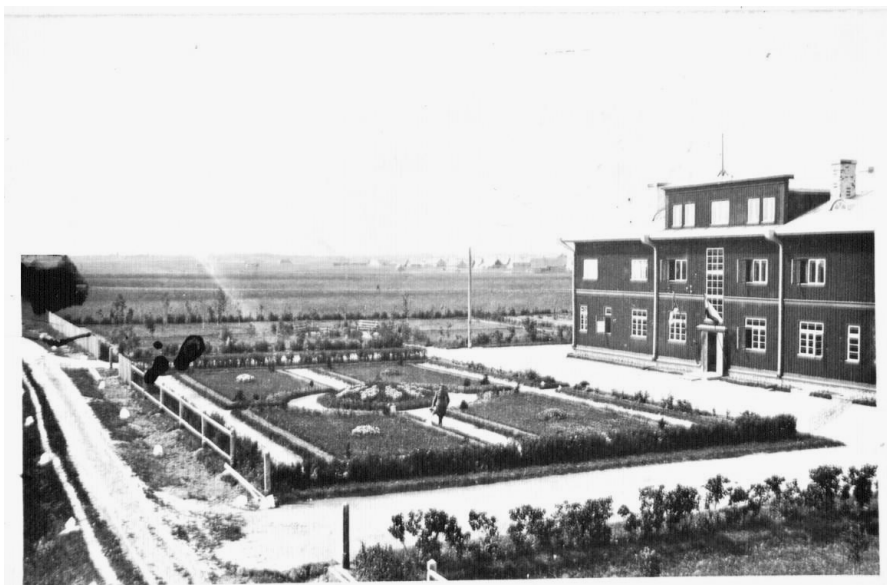
Vabariigi Valitsuse 9. juuni 1927. a otsusega likvideeriti, viidates riigikulude kokkuhoiule, Teenistuskooerte Kasvatus- ja Õpetusasutus ja piirivalve koosseisust alates 1. juulist 1927. a õppeasutuse juhataja ametikoht. Teenistuskooerte Kasvatus- ja Õpetusasutuse meeskonna vanem nooremallohvitser Aleksander Lensment määramisele Piirivalve Valitsuse ülema 9. juuli 1927. a käskkirjaga nr 96 „staabi koosseisus ette nähtud teenistuskooerte instruktori ajutiseks kohuste täitjaks koosseisus ettenähtud palgaga 1. VIII s.a.” ja lähetati tööle Tallinna jaoskonna Loksa rajooni Hara kordonisse, kuhu viidi üle ka koertekasvatus ja väljaõpe.¹¹⁷

Piirivalve Õpperajoon

Aastatel 1924–1930 toimus piirivalvurite koolitus jaoskondades, kus komplekteeriti neli õpperühma. 1930. aasta alguseks töötati jaoskondade ülemate ja Piirivalve Valitsuse poolt välja uus ühtne õppekava ning leiti vajaliku olevat kontsentreerida kogu piirivalveõpe idapiirile.¹¹⁸

1930. aasta suvel asutati Irboska jaama lähedale Petseri jaoskonna koosseisus kogu piirivalvet teenindav õppeasutus „Piirivalve Õpperajoon”, mille ülemaks oli esialgu kapten Johan Labidas, aastatel 1935–1939 major August Kõrgma. 1. maist 1939 seoses major Kõrgma määramisega Narva jaoskonna ülemaks jätkas Õpperajooni juhtimist

kapten Sergei Maripuu. Õppekursuste vahetut läbiviimist korraldasid selleks määratud ohvitserid nii Petseri kui ka teistest jaoskondadest. Juunis 1939 kuulusid Õpperajooni alalise koosseisu kapten Maripuu, nooremveebliid Herman Põllu (õpperajooni vanem) ja Aleksander Leesment (teenistuskooete instruktor), seersandid Erich Tensing (kordoniülem), Johannes Kurvits (motorist), August Purde (valvur) ja Erm Sisask (valvur). Õpperajooni oli saadetud kapten Ludvig Saar Peipsi jaoskonna Kallaste rajoonist ja leitnant Rudolf Oja Tallinna jaoskonna I Tallinna rajoonist, samuti kaks koerajuhti Narva jaoskonna Narva ja Pljussa rajoonist ning kolm valvurit Petseri jaoskonna Mägiste ja Kivitee rajoonidest.¹¹⁹

Piirivalve Petseri jaoskonna ja Õpperajooni hoone 1932. a.
– Isamaalise Kasvatuse Püsiekspositsiooni „Lõuna-Eesti Ühistöö” Arhiiv, Valga.

Õpperajooni ülesandeks oli:

- „1) piirivalve koosseisude täiendamine teenistusse võetud üleajateenijatele teenistusteadmiste õpetamine ja vanemaile piirivalvuritele mõne eriotstarbega kursuse korraldamine ning

- 2) teenistuskooerte kasvatamine, õpetamine ja teenistuskooerte juhtide ettevalmistamine”.

Õppekava kestis 7 nädalat ja hõlmas nii sõjalist ettevalmistust kui ka piirivalveteenistuseks vajalike oskuste nagu tollikontrolli ja piirivalveteenistusse puutuvate seaduste, seadluste, määruste ja juhiste õpetamist ja menetlemist, samuti topograafiat, Eesti ajalugu, aga ka sõjaväe kriminaalseadustikku ja distsiplinaar-karistuste seadlust jne. Õppekava läbinud piirivalvurid saadeti määratud töökohtadesse koos neile kaasa antud väljavõtetega eksami (katsete) tulemuste ja iga kursuslase kohta kirjutatud atestatsiooniga. Õppurite kasutada oli kahekordne puumaja, mille alumisel korrusel olid magamis-, pesemis-, õppe- ja söögiruumid, ülemisel korrusel aga Petseri jaoskonna ja Õpperajooni kantselei ning ohvitseride eluruumid. Keldris oli köök, kust söök toimetati liftiga sööklasse. Majas oli kanalisatsioon ja vesi, vannitoad ja duširuumid. Samal maa-alal asusid ruumid teenistuskooerte õpetamiseks: noorte kooerte ruumid, ambulants, köök ning aiaga piiratud lahtritega õue, kuhu paigutati teenistuskooerad ja nende tarvis ronimisredelid platvormidega ja takistustega.¹²⁰

Veebruaris 1931 revideeris Õpperajooni kolonel Ants Kurvits, kes hindas õppurite teadmisi rahuldavateks. Kindral märkis ka tõsiasi, et „... mõne üksiku üleajateenija teadmised osutusid siiski täitsa nõrgaks, säärase meeste teenistusse jätmise loen teenistusele kahjulikuks ja nende vabastamiseks jaoskonna ülematel vastava ettekandega esineda. Soovida jättis ka meeskonna välimus ja selle pean kirjutama rühma vanemate, nooremohvitseri ja rajooniülema arvele. Edukas õppus on võimalik korralikult püüatud, kammitud ja rietatud meestega”.¹²¹

Juba esimesel kolmel aastal lõpetas põhikursuse 216 valvurit ja madrust, 33 teenistuskooerajuhti, 21 kordoniülema kandidaati jne. Ajavahemikul 1930–1939 sai kordoniülema kandidaadi ettevalmistuse 118 piirivalvurit. Viimane okupatsioonieelne lend – 22 piirivalvurit, kursuseülem kapten A. Padar – alustas õppetööd 1. aprillil ja lõpetas 20.05.1940.¹²²

Et piirivalveteenistuse vastu tunti elavat huvi sellest annab tunnistust suur konkurss piirivalvesse soovijate vahel. Tallinna jaoskonna aruandest 1938 a kevadel nähtub, et ajavahemikus 01.04.1937–01.04.1938 oli sooviavaldusi esitatud kokku 189, millest võeti üleajateenistusse Tallinna jaoskonda 19 ja teistesse jaoskondadesse suunati edasi 7 isikut.¹²³

1940. aastal oli õppekava (212 t aineõpetust ja 31 t reserviaega) jaotatud kolme põhiossa:

- 1) piirivalve erialaline väljaõpe: piirivalveteenistus – 56 tundi teoreetilist ja 8 tundi praktilist tööd; tolliasjandus – 10 tundi teoreetilist ja 4 tundi praktilist;
- 2) üldsõjaline kasvatus ja väljaõpe: 10 t distsipliini, 4 t siseteenistust, 5 t vahiteenistust, 9 t üldaineid ja kasvatuslikke küsimusi, 9 t kehalist kasvatust, 4 t sõjaväelist tervishoidu, 4 t sõjaväe veoseid);
- 3) lahinguline ja taktikaline väljaõpe: laskeasjandus – 10 t sõjapüssi, kergkuulipilduja, sõjapüstoli ja käsigranaadi materiaalosa käsitlemist; 6 t lasketeooria, tankitõrje, laskeasendite ja õhumärkide tulistamise harjutusi sõjapüssist, 20 t praktilist laskmist sõjapüssist, -püstolist ja kergkuulipildujast ühes käsitlemisega; riviline ettevalmistus – 10 t; taktikaline väljaõpe – 10 t jao väljaõpet, 7 t rännakharjutusi, 6 t sideteenistust; 4 t pioneeri-asjandust; 8 t sõjatopograafiat; 8 t gaasiasjandust. Kursuse lõpuks pidid õppurid teadma kõiki tähtsamaid piirivalveteenistusse ja tolli puutuvaid seadusi, seadlusi, määrusi, juhtnõure ja ringkirju; oskama täita valvuri ja vajadusel ajutise vanemvalvuri ja ajutise kordoniülemade ning tollipunkti ülemade kohuseid. Täiendusõppes korraldati õppekursusi kordoniülemade, teenistuskoerajuhtide, gaasiasjanduse jt spetsialistide ettevalmistamiseks.¹²⁴

Sõjalise väljaõppe ja hariduse saamiseks läkitati piirivalveohvitseri ja üleajateenijaid õppima kaitseväge õppeasutustesse: Kõrgemasse Sõjakooli, Allohvitseride Kooli, hiljem Lahingukooli põhikursusele. Aastatel 1923–1935 lõpetas piirivalves teenimise ajal tegevväe (alalisväe) ohvitseri kursuse 31 ohvitseri. Aastatel 1933–1937 suunati KVÜÕA-sse õppima 6 ohvitseri. Piirivalveohvitseri suunati samuti õppima kompanii- ja pataljoniülema, gaasikaitse (tsiviilkaitse) ning luureohvitseri kursustele. Piirivalve vahilaevadel teenivad üleajateenijad käisid mereväes korraldatavatel kursustel (motoristid, signalistid, roolimehed jne).¹²⁵

Märkimisväärne oli piirivalve roll laskeasjanduse edendamisel politseis 20ndatel aastatel. Siseminister K. Eenpalu pani oma käskkirjaga 23. märtsist 1926 välis-, kriminaal- ja poliitilise politsei laskeala juhtimise Piirivalve Valitsuse ülemale abile, s.o kolonel A. Engmaale.

Major R. Vahalo (Siseministeeriumi kohaliku õhukaitse ja tuletõrje osakonna juhataja), kes analüüsis 1938. aastal politsei laskeala arengut 1920ndate aastatel, on hinnanud kõrgelt tehtud tööd. Ta märkis: „Kuigi kulus mitu head aastat, enne kui politsei laskeala võttis õige väljaõppe suuna, peab 23. märtsil 1926. a antud korraldusi tunnustama politsei laskeasjanduse arengu põhivaraks. Nende korraldustega toodi laskeasjanduse juhtimine keskvalitsuse juurde. Laskealasele väljaõppele anti ühtlane suund, võeti uurimisele relvade materjalosa ja hakati teostama kontrolli ametkonna lasketagajärgede üle”.¹²⁶

1. novembril 1937. a tähistas Eesti piirivalve oma 15ndat juubelit. Tähtpäevale pühendatud Politseilehe erinumbris käsitleti ulatuslikult Eesti piirivalve loomist ja arengut 15 tegevusaasta jooksul. Muuhulgas märgiti ära ka 1930ndast aastast Petseri jaoskonna koosseisus tegutseva piirivalve struktuuri – Õpperajooni – edukust piirivalvuri kutse ettevalmistamisel. Kõrvuti 574 uue valvuri ettevalmistamisega oli 1937. aasta sügiseks saanud 73 valvurit teenistuskoerajuhi tunnistuse.¹²⁷

6. PIIRIVALVEJUHID

Kindralmajor Ants Kurvits

Eesti piirivalve väljapaistvaks juhiks ja organiseerijaks oli 1920. ja 1930ndatel aastatel kindralmajor Ants Kurvits (a-ni 1932 Hans Kurvits).

Kindralmajor Ants Kurvits sündis 14. mail 1887. a Tartumaal Äksi kihelkonnas Saadjärve vallas Mikhli-Aadu talus viienda lapsena. Isa Kusta (s. 7.02.1849, Halliste khk-s Rimmu vallas), ema Maret (s. 16.10.1853 Halliste khk-s Kaarli

vallas) andsid lastele korraliku hariduse. Vennad Juhan (s. 24.02.1876) ja August (s. 10.03.1885) lõpetasid kohaliku kihelkonnakooli. Paul (s. 10.06.1879) ja Ants said koolituse Tartus H. Treffneri eragümnaasiumis ning õde Anna-Adele (s. 21.01.1882) tütarlastekoolis.

Ants Kurvits lõpetas H. Treffneri gümnaasiumi 1911. aastal. Peale seda jätkas ta õpinguid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas, kuid pidi katkestama hariduse omandamise alanud I maailmasõja tõttu. 1. novembril astus ta tsaariarmeesse ja pärast lühiajaliste ohvitseride ettevalmistuskursuste lõpetamist Vladimiri sõjakoolis ülendati ta lipnikuks. I maailmasõja lahingutes osales ta Poola rindel. I maailmasõjas osutatud vahvuse eest autasustati teda Püha Anna IV järgu ordeni, ja Püha Anna III järgu ordeni mõõkade ja lindiga, Püha Stanislavi III järgu aumärk mõõkade ja lindiga, samuti tsaaririigi kõrgeima rindeohvitseri aumärgi – Püha Georgi IV järgu ohvitseriristiga.

Eesti rahvuslike väeosade formeerimisel määrati ta 8. juunil 1917 teenima 1. Eesti jalaväepolku, algul 11. roodu, hiljem oli 1. ja 2. pataljoni ülem.

Pärast Saksa okupatsiooni määras Eesti Kaitse Liit Ants Kurvitsa 16. novembril 1918. a Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülemaks. Kuu aega pärast Vabadussõja algust, 25. detsembril 1918. a alustas ta Viljandi vabatahtlike pataljoni formeerimist. 5. veebruaril 1919. a määrati A. Kurvits 2. jalaväepolgu ülemaks ja ta sõdis peamiselt Petseri rindel. Lühikest aega – dets. 1919 kuni veebr. 1920 – oli ta 1. diviisi ülema kindralmajor A. Tõnissoni abiks ja Narva linna garnisoniülem.

Vabadussõja lõppedes oli A. Kurvits 2. jalaväepolgu ülem, seejärel 7. jalaväepolgu ülem kuni reservi minekuni 1. oktoobril 1921.

Vabariigi Valitsuse otsusega arvati reservälampolkovnik (02.04.1918) A. Kurvits sõjaväe tegevteenistusse ja määrati Siseministeeriumi juurde formeeritava Piirivalve Valitsuse ülemaks alates 1. novembrist 1922. Seda päeva, seoses siseministri J. Hünersoni päevakäsuga 30. oktoobrist 1927 nr 110, tähistatakse piirivalve asutamispäevana.

Ants Kurvitsast sai Eesti piirivalve ülesehitaja, olles selle juhiks, väikese vaheajaga 1924. a novembris (oli K. Fr. Akeli kabinetis lühikest aega sõjaministriks) 22. detsembrini 1939, mil andis piirivalve juhtimise üle

kolonel Johan Paulile. Veebruaris 1928 ülendati ta koloneliks ja 1932. a kindralmajoriks.

Eesti riik on kindral A. Kurvitsa tööd Eesti piirivalve loojana ja ülesehitajana vääristanud Kotkaristi I klassi, Valgeristi III klassi, Punase Risti I liigi II astme teenetemärkidega, samuti paljude välismaiste autasudega: Soome Valge Roosi ordeni II klass, Läti Karutapja ordeni III järk, Läti Kolme Tähe II järgu ordeni, Poola Taassünni ordeniga „Komandöri Rist” jt.

Ametiülesannetes viibis kindralmajor Kurvits Lätis (1930), Soomes (1938) ja Poolas (1939).

„... Piirivalve Valitsuse ülemana on ta väsimatu energiaga ja vilunud organisaatorina kujundanud meie piirivalve selliseks tubliks ja kohusetruuks kaitseteguriks, missugusena me seda tänapäeval näeme ... Isikupärastest omadustest tingitult evib ta sügava lugupidamise ja austuse oma alluvate ja kõigi nende poolt, kellega tal kas ametiasjus või eraelus on kokkupuutumist” rõhutati Ants Kurvitsa 50. juubeliaasta puhul 1937. aastal Kaitseliidu ajakirjas „Kaitse Kodu”. Tööülesannete kõrval võttis Kurvits osa seltskonnatööst. Ta oli Ohvitseride Keskkogu juhatuse ja revisjonikomisjoni liige aastatel 1927–1939, H. Treffneri gümnaasiumi vilistlaskogu tallinna osakonna juhatuses, Tallinna Prantsuse Lütseumi toetajate ühingu esimees (seal õppisid tema kolm tütar), Eesti Teise Polgu Seltsi juhatuse esimees jpt seltskondlikes ettevõtetes ja organisatsioonides. Akadeemiliselt kuulus Kurvits Eesti Üliõpilaste Seltsi. Vabariigi Presidendi käskkirjaga relvastatud jõududele 12. detsembrist 1939 nr 77 viidi kindralmajor Ants Kurvits üle ja määrati teenistushuvides Sõjavägede Nõukogu alatiseks liikmeks alates 22. detsembrist 1939. Nõukogude Liidu okupatsiooni algusel nõukogu likvideeriti ja Kurvits jäi 1940. a augustis töötuks ja pensionita ning siirdus koos abikaasaga maakodusse Tartumaal. Saatusliku 14. juuni 1941. aasta öösel tabas küüditamine ka kindrali perekonda. Kindrali teekond Siberisse lõppes Sverdlovski oblasti Sosva vangilaagris. Jaanuarini 1942 kestnud NKVD juurdlus oli kalk: karistusmäär „mahalaskmine” kinnitati 20. jaanuaril 1942. Kohtuasi jäi aga pooleli, sest kindralile lisandus 25. veebruaril 1942 veel süüdistus ülestõusu organiseerimises Sevurallagi vangide hulgas. 27. detsembril 1943 pussitatakse kindralmajor haiglapalatis ühe hullunud vangivalvuri poolt

surnuks. 5. jaanuaril 1944, kaheksa päeva pärast kindralmajor Ants Kurvitsa surma mõisteti talle 10 aastat kinnipidamist „tööparandus-laagris” ... !¹²⁸

Kolonel Johann Paul

Johann Paul sündis 15. jaanuaril 1891. a Leebiku vallas Viljandimaal taluperemehest vallavanema pojana. J. Paul Leebiku vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis Edasi järgnesid õpingud Tartu Õpetajate Seminaris, mille lõpetas 1910. a ja asus tööle õpetajana Otepää kihelkonnakooli. I maailmasõja

puhkedes mobiliseeriti ta Vene tsaariarmeesse, kust suunati õppima Peterhofi lipnikekooli. Pärast ohvitseriks ülendamist oli J. Paul Põhjarindel ja 1917–1918 Rumeenia rindel. Kodumaale jõudis J. Paul tagasi veidi enne Vabadus-

sõja algust. 2. detsembril mobiliseeriti lipnik Paul Tartus formeeritavasse 2. jalaväepolku, kus ta teenis polgu staabis adjutandina Vabadussõja lõpuni ja ka järgnevail aastail. 10. jaanuaril 1923 asus alamkapten tööle piirivalves ja määrati Piirivalve ülema kolonelleitnandi Ants Kurvitsa adjutandiks nii nagu see oli olnud ka Vabadussõja ajal kui tulevane kindral juhtis 2. jalaväepolku ägedates lahingutes Lõunarindel. 1926. aastal lõpetas kapten Paul Kõrgema Sõjakooli juures alalisvää ohvitseride täienduskursused ja järgmisel aastal omandas ta ka töö kõrvalt gümnaasiumi hariduse, et õppida edasi Kõrgemas Sõjakoolis. 1. juulist 1927 määrati Paul Piirivalve Valitsuse üldosakonna ülemaks, millisel ametikohal ta töötas 1939. aasta lõpuni. 1936 võeti kolonelleitnant Paul õppima Kõrgemaasse Sõjakooli juhtimise ja staabiteenistuse erialale, mille lõpetas 1938. a suvel. 4. veebruaril 1939 ülendati J. Paul koloneliks. Alates 2. detsembrist 1939 seoses kindralmajor A. Kurvitsa ametist vabastamisega ja määramisega Vabariigi Presidendi poolt teenistuse

huvides Kõrgema Sõjanõukogu liikmeks määrati kolonel Paul Piirivalve Talituse ülemaks. Kolonel J. Pauli teenistus oli piirivalve staabitöös ja avalikus elus väljapaistev. Ta oli piirivalve seaduse kava läbivaatamise komisjoni liige (1935–1936), teenistuseeskirja väljatöötamise komisjoni esimees (1935–1938), valitud Piirivalve Ohvitseride Kogu abiesimeheks (1939) ja juhatuse liikmeks (1924, 1928–1935), samuti Piirivalve Ohvitseride Kogu aukohtu liikmeks (1933–1934), Piirivalve Spordikeskkлубi esimees (1930) ja määratud Piirivalve Brigaadikohtu eesistujaks (1934) ja liikmeks. Eeskujuliku teenistuse ja seltskondliku tegevuse eest on Johann Pauli autasustatud Eesti Kaitseliidu III klassi Kotkaristi, Eesti Punase Risti II järgu I astme mälestusmärgi, Eesti Kaitseliidu III klassi Valgeristi, Eesti Vabadussõja mälestusmärgi, Läti Kolme Tähe III klassi ordeni, Läti „Par Latviju” medaliga ja Poola „Polonia Restituta” ordeniga (1928, 1932, 1933).

Eesti okupeerimisel 1940. juunis võttis Nõukogude Liit Eesti piirivalvelt üle merepiiri valve ja likvideeris Eesti piirivalve struktuurid idapiiril, kuid jättis alles Eesti piirivalve lõunapiiril. 1941. aasta jaanuarist hakkas Piirivalve Talitus kandma nimetust ENSV Siseasjade Rahvakomissariaadi Piirivalve Talitus ja seda jäeti juhtima, nüüd küll juba polkovnikuna J. Pauli. Saksa okupatsiooni ajal juhtis kolonel Paul Piiriomakaitset ja oli Omakaitse lahingukooli ülemaks. Septembris 1944 põgenes kolonel Paul kodumaalt Rootsi ja asus hiljem Kanadasse, kus ta ka suri 10. augustil 1961.¹²⁹

Kolonel Arved Engmaa

Kindralmajor Ants Kurvitsa abi aastatel 1922–1939 ja Piirivalve Ohvitseride Kogu esimees aastatel 1923–1939 kolonel Arved-Johannes Engmaa (1935. aastani Engman(n)) sündis 19. detsembril Läänemaal Rikholdi vallas. Hariduse omandas ta Tallinna 4-klassilises linnakoolis. 1912. aastast läks teenima tsaariarmeesse, kus ta määrati kaardiväe 3. kütipolku. Alanud I maailmasõjast võitles ta rindel kokku 1 aasta 8 kuud ja 20 päeva. 1915 lõpetas ta Oranienbaumi lipnikukooli ja samal aastal ka kütide-ohvitseride kooli kuulipildurite kursuse. Rindemehena pälvis ta vaprust eest Georgi risti IV ja III järgu ordenid, Püha Vladimiri IV järgu ja Püha Anna IV järgu ordeni vahvuse eest. 25. maist 1917 kuni aprillini 1918 teenis Engmaa 1. eesti polgus, mil saksa okupatsiooni-

võimud selle väeosa likvideerisid. Eesti Vabadussõjast võttis osa algusest lõpuni, algul 1. polgus., 1919. aasta märtsist juhtis kapten Engmaa kitsarööpmelisi soomusrongesid Lõuna rindel ja hiljem Läti vabastamisel. Vabadussõja lõppemisel teenis ta peamiselt mitmetes väeosades. 21. märtsil ülendati Engmaa „kiiduväärt teenistuse eest“ kolonelleitnandiks. 24. veebruaril 1931 ülendati Engmaa kolonelik. Alates 7. detsembrist 1922 viidi ta Vabariigi Valitsuse otsusega üle teenistusse piirivalvesse Piirivalve Valitsuse ülemaks ametikohale. 17 teenistusaasta jooksul oli Engmaa korduvalt Eesti piirivalve ajutine

ülem, esindas Eesti piirivalvet Lätis ja Soomes. Ta oli määratud 1935. aastal Eesti esimese oma piirivalve seaduse eelnõu komisjoni esimees. Kõrvuti Piirivalve Ohvitseride Kogu esimehena oli Engmaa valitud korduvalt ohvitseride aukohtu esimeheks ja määratud piirivalve kohtu esimeheks. Laskeasjanduse tunnustatud spetsialistina oli Engmaa 1931. aastal Eesti Laskurliidu asutamismõtte algatajate ja esimeste juhtide seas, samuti laskeasjanduse edendajaks piirivalves. Eeskujuliku teenistuse eest on Eesti riik autasustanud kolonel Engmaad Vabadusristi I/3 ja II/3 aumärgiga, Kotkaristi ja Eesti Punase Risti mälestusmärgiga. Läti vabariik on autasustanud Engmaad Läti Karutapjate ordeni ja Soome – Valge Rooside ordeniga. Kolonel Engmaa vabastati tegelikult sõjaväeteenistusest aja väljateenimise tõttu ja arvati reservi Vabariigi Presidendi käskkirjaga relvastatud jõududele nr 78 22. detsembrist 1939. Tänu reservis olekule jäi kolonel 1940. aasta küüditamisest kõrvale, kuid 1941. aastal ikkagi Engmaa kui ohvitser mobiliseeriti. Et aga eesti ohvitserkonnaga laaditud laev „Eestirand“ jooksis 1941. aasta augustis Prangli saarejuures madalikule, siis pääses Engmaa laevalt tulema, organiseerides sealjuures laeval asuvatelt vene sõjaväelastelt relvade ärakorjamise. Kolonel A. Engmaa suri 5. märtsil 1947 Tallinnas ja on maetud Rahumäe kalmistule.¹³⁰

7. PIIRIVALVE OHVITSERIDE KOGU JA PIIRIVALVE ÜLEAJATEENIJATE KOGUD

Ohvitseride ja üleajateenijate ainelise külje parandamiseks ja vaimse kultuuri tõstmiseks asutati 16. veebruaril 1923 Piirivalve Ohvitseride Kogu ja 16. juunil 1927 Piirivalve Üleajateenijate Kogu.

7.1. Piirivalve Ohvitseride Kogu

Eesti ohvitseride kogud ja üleriiklik keskkogu tekkisid juba Vabadussõja perioodil ja mitmed piirivalvesse tegevteenistusest tulnud ohvitseri olid kuulunud väeosade ohvitseride kogude liikmeiks. Vabariigi Ohvitseridekogude põhikirja § 1 kohaselt olid ohvitseridekogud – väeosakogud, piirivalve ohvitseride kogu, kaitseliidu ohvitseride kogu ja keskkogu – kaitseväeasutused, mille ülesandeks oli Eesti ohvitseride ja kaitseväeametnike koondamine üksmeelseks isamaaliseks pereks, samuti nende seltskondliku ja sõjalise kasvatus arendamine ning majandusliku omaabi korraldamine. 1931. aasta aprillis tegutses Eestis 40 ohvitseride kogu.¹³¹

Piirivalve Ohvitseride Kogu asutamiskoosolek peeti Toompea lossi Valges saalis 16. veebruaril 1923. a. Piirivalve Valitsuse nimekirjas oli tollal tööle vormistatud 31 ohvitseri, sh 4 kolonelleitnanti. Esimesse ajutisse juhatusse valiti: kol-ltn Arved Engmaa – esimees, kapten Ferdinand Tõnso – esimehe abi, liikmena kol-ltn Johannes Anderson. Enne piirile minekut jõudis ohvitseride kogu pidada veel kaks üldkoosolekut (1.03, 8.03). Hilisematel aastatel ei olnud kõiki ohvitseri terves koosseisus enam võimalik teenistuskohuste tõttu kokku kutsuda. Siiski võimaldas see lühike koosoldud aeg Tallinnas tutvuda üksteisega ja liita varem erinevates väeosades teeninud ohvitseri ühiseks piirivalve pereks. 1920ndate aastate lõpust alates peeti Piirivalve Ohvitseride kogu üldkoosolekuid esindajate kaudu: iga viie ohvitseri kohta üks esindaja, kusjuures üldkoosoleku kokkukutsumine toimus kodukorras ettenähtud alustel.¹³²

Piiirivalve Ohvitseride Kogu (märts 1923, Toompea lossi Valges saalis).

– Rmt.: Eesti Vabariigi loomispäevilt 1917–1925: sündmuste ülevaade piltes ja kirjeldusis / kirjastaja ja väljaandja fotograaf August Vannas; [kaas: A. Rossman]. – Tallinn: A. Vannas, 1925.

Piirivalve Ohvitseride Kogu esimeheks aastatel 1924–1939 oli kolonel Arved Engmaa. 1940ndal aastal, pärast kolonel Engmaa reservi arvamist valiti ohvitseride kogu esimeheks fotol olev kolonelleitnant Artur Viilip.¹³³

Ohvitseride kogu asus aastatel 1923–1940 riigimajas Tallinnas Uus-Sadama t 9 teisel korrusel. Evi Saarman, kindral Kurvitsa tütar, kes elas seal koos isaga 1939. aastani, meenutab tolle aja olustikust oma mälestusteraamatus järgmist: „Piirivalve ülema kasutuses oli alumise korruse viitoaline korter suure köögiga. Köögis oli puupliit ja tubades puuküte. Sadama tänavalt värava kaudu sisse tulles jäi lilleaed paremat kätt. Väravast

otse edasi minnes siseneti välisukse kaudu suurde eesruumi, kust meie korterisse viis paraaduks, ja selle kõrvalt läks trepp ülesse teisele korrusele Piirivalve ohvitseride kasiino ruumidesse. Trepp kasiinosse viis avarale „platvormile”, kuhu riputati üliriided... Igas toas oli istumisvõimalusi gruppide viisi toolide ja lauakestega. Saalis oli tiibklaver ja Venemaalt üle piiri tulnud karu, kes täistopituna seisis tagumistel jalgadel... Saalis oli ka grammofon. Seinal rippusid, vähemalt 30ndate aastate teisel poolel, peaaegu loomulikus suuruses kolm maali: kindral Kurvits, Kaarel Eenpalu ja kolonel Engmaa”.¹³⁴

Kõrvuti juhatuse ja üldkoosolekutega toimusid kasiino ruumides loengud, iga-aastased laste jõulupeod, keeltekursused ja töötas raamatukogu. Koosolekud ja seltskondlikud üritused toimusid kasiino ruumides ning oli soodustusega võimalik ööbida. Ohvitseride kogu võttis tegevalt osa spordi juhtimisest piirivalves, olles kõigi suuremate piirivalve kergejõustiku- ja suusavõistluste ja laskespordi ürituste läbiviija ning korraldaja, samuti üleriiklikest spordivõistlustest osavõtu koordineerijaks. Piirivalve Ohvitseride Kogu oli Eesti Laskurliidu asutajaliikmeid 1930. aastal. 1936. aastal oli Eesti Laskurliidu liikmeks olevates Piirivalve Ohvitseride Kogu laskespordi ringkonnal 41 liiget ja Piirivalve

Üleajateenijate Keskühingu laskespordi ringkonnal 651 liiget. Oluliseks pidas kogu oma tegevuses ohvitseride majanduslikku abistamist. Piirivalve 5. aastapäeva üldkoosolekul moodustatud hoiu- ja laenukassa võimaldas ohvitseridele igakuuliste kinnipidamistega koguda raha ja saada madalaprotsendilist laenu. Ohvitseride tabanud õnnetuste korral, samuti teenistusest lahkunud liikmetele eraldas kogu toetusi.¹³⁵

Alates 1924. aastast oli Piirivalve Ohvitseride Kogu esindajatena korduvalt valitud Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatusse kolonelleitnant F. Tõnso (1924–1926 juhatusse liige) ning kindralmajor A. Kurvits (abiesimees 1928, juhatusse liige 1929, 1930, 1931, 1934, juhatusse liikmekandidaat 1935). Piirivalve Ohvitseride kogu auliikmeks oli Kaarel Eenpalu, auesimeheks aga kindralmajor Ants Kurvits.¹³⁶

Piirivalve asutaja, Riigivanem K. EINBUND.

Kaarel Eenpalu pühendus Eesti piirivalvele 10. aastapäeval – Rmt.: Piirivalve 1922–1932. [Toimetaja Oskar Angelus.] [Tallinn]: Piirivalve Ohvitseride Kogu, 1932 (Tallinn: Ühiselu). Lk 1.

*Piirivalvele 10. aastapäeval
fidanliku prolektori avaldusega
K. Einbund.
Tallinn, 24. okt. 1932.*

Viimane Piirivalve Ohvitseride Kogu üldkoosolek enne Nõukogude okupatsiooni peeti 4. jaanuaril 1940. a kell 12.00 Toompea lossis Piirivalve Talituse ruumides. Sellest võtsid osa 43 ohvitseri poolt valitud esindajatena kolonelleitnandid J. Labidas, A. Lüüs, F. Tõnso, A. Viilip;

majorid A. Kõrgma, A. Saluoja, R. Uuk ja kapten J. Koel. Päevakorra kohaselt tuli arutlusele kogu finants-majanduslik tegevus 1939. aastal (bilanss, kulude ja tulude aruanne, varanduslik seis) ja 1940. aasta eelarve ning uue juhatuse valimine. Üldkoosolek kiitis heaks juhatuse tegevuse kordaläinuks ja kinnitas 1940. a eelarve – 2985 krooni. Uude juhatusse valiti kolonelleitnant A. Viilip (esimees), kolonelleitnant A. Lüüs (abiesimees), major A. Saluoja ja leitnant A. Võting (liikmed) ning tagavara liikmeteks major K. Sillard ja kapten E. Kruus. Samas võeti vastu ka uued toetajaliikmed: kindralmajor A. Kurvits, reservkolonel A. Selvet ja direktor K. Evald.¹³⁷

Piirivalve ohvitseride nimekaarte 1930-ndatel aastatel.
– ERA.F.978.N.1.S.844.

7.2. Üleajateenijate Kogud

Piirivalves tekkis mõte üleajateenijate organisatsiooni loomiseks 1927. aasta kevadel. Otsustati asutada üleajateenijate kogud ja töötati välja põhikiri, mille kinnitas siseminister J. Hünerson 6. aprillil 1927. Põhikiri nägi ette võimaluse asutada kogud igasse piirivalve jaoskonda. Põhikirjas püstitati kogudele järgmised ülesanded:

- ”1) piirivalve üleajateenijate koondamine ühiseks pereks, kus valitseks üksmeel, sõbralik ahekord ning sõjamehelik distsipliini- ja autunne, mis oleks kokkukõlas piirivalve üleajateenija vastutusrikka elukutsega;
- 2) liikmete üld- ja sõjalise hariduse täiendamine;
- 3) liikmete kehalise kasvatuse eest hoolitsemine;
- 4) meelelahutuse korraldamine teenistusest vabal ajal ja
- 5) liikmete majanduslik abi“.

Kogude liikmeiks said astuda kordoniülemad ja neile vastavalt ametikohtadel olevad üleajateenijad. Kogud allusid piirivalve jaoskonnadele staabiülemale, kes oli ühtlasi ka kogu auliige.¹³⁸

22. augustil 1928. a kinnitas Vabariigi Valitsus „Piirivalve üleajateenijatekogude seadluse“ mille kohaselt piirivalve üleajateenijate kogude asutamine, tegevus ja lõpetamine toimub Vabariigi Valitsuse poolt 7. detsembril 1927. a kinnitatud kaitseväge üleajateenijatekogude põhikirja alusel. Seadluse § 4 sätestas piirivalve üleajateenijatele õiguse pidada üldkoosolekut esindajate kaudu, kusjuures pidi esindaja olema iga 10 tegevliikme kohta. Kaitseväge üleajateenijate kogude seadluse § 12 järgi said õiguse astuda piirivalve üleajateenijatekogu tegevliikmeks kõik üleajateenijad, kes olid olnud teenistuses vähemalt üks aasta sõltumata üldkoosoleku otsusest.¹³⁹

Esimene üleajateenijate kogu piirivalves asutati 15. mail 1927. a Narva jaoskonnas. Tallinna Jaoskonna Üleajateenijate Kogu asutamiskoosolek toimus 17. juunil 1927. a Asutamiskoosolekust võtsid osa 24 Kunda, Jägala-Jõesuu, Loksa, Paldiski ja Tallinna rajooni üleajateenijat ning jaoskonna ülem major F. Tõnso. Koosolekul valiti juhatuse esimeheks vanemkirjutaja Adolf Vilberg, abiesimeheks nooremallohvitser Julius

Karp ja sekretäriks veltveebel August Raudkepp. Kogu auliikmeteks valiti Piirivalve Valitsuse ülem kolonelleitnant Ants Kurvits ja tema abi Piirivalve Ohvitseride Kogu esimees kolonelleitnant Arved Engmaa, Piirivalve Valitsuse staabiülem kolonelleitnant Johannes Anderson. Kogu otsusega võeti vastu põhikiri ja määrati liikmemaksuks 1% põhipalgast. Üleajateenijate kogud moodustati samuti Lääne, Peipsi ja Petseri jaoskondades.

Tallinna Jaoskonna Üleajateenijate Kogu juhatus 1937.
– Põhja-Eesti Piirivalvurite ja Allohvitseride Kogu Arhiiv.

Suurima üleajateenijate koguna tegutses Piirivalve Tallinna Jaoskonna Üleajateenijate Kogu. Kogu liikmete arv 1. septembril 1932 oli 190. Tööruumidena kasutas kogu Tallinna jaoskonna rendipinda, mis asus Weizenbergi tänaval. Kaugemalt jaoskonnast tulnutel oli võimalik ööbida, kasutada raamatukogu, süüa kogu einelauas, kuulata kasiinos raadiot ja mängida klaverit. Koosviibimisi korraldati iga-aastaselt vabariigi aastapäeval, piirivalve aastapäeval ja jõulude ajal, mil peeti ühine koos lastega jõulupidu. 1932. aasta eelarve oli tasakaalustatud 2409.45 krooniga. Peamisteks sissetulekuallikaiks olid liikmemaksud, Piirivalve Valitsuse säästsummadest kultuuri toetuseks määratav toetus ja kasiinost saadav tulu. Liikmete majanduslikuks abistamiseks asutati 1. mail 1928 hoiu- ja laenukassa. 1935. aastaks olid kõikide jaoskondade

üleajateenijate kogudel olemas raamatukogud ja 3–5 lambiga Philips, Shaub, Colonel-tüüpi jm raadiod. 1930ndatel aastatel, kõrvuti oma organisatsioonide liikmeks olemisega, astus järjest rohkem piirivalvureid kaitseliidu ja tuletõrje liikmeteks.¹⁴⁰

8. SPORDIST PIIRIVALVES

Piirivalvurite peamisteks harrastusteks olid enesekaitse, murdmaajooks (5 ja 10 km rakmeis), laskmine, jalgrattasõit, suusatamine ja kergejõustik. Kuni 1927. aastani toimis kehaline kasvatus jaoskondades iseseisvalt. Alates detsembrist 1927 koordineeris sporditööd Piirivalve Spordikesklubi, mida juhtis esimehena kolonel A. Engmaa, liikmed – major J. Paul, major R. Moorman ja kehalise kasvatuses instruktor kapten R. Reha. 1928. aasta algul loodud jaoskondade spordiklubide juhatustesse kuulusid nii ohvitseride kui ka üleajateenijate esindajad. ”Piirivalveteenistus nõuab piirivalvurilt, et teostada rasket piirikaitse teenistust, kolme faktori arenemist ... 1) aju ehk vaim, kes juhib, 2) tugevaid ja distsiplineeritud lihaseid ... 3) kõlblus, mis neid mõlemaid toetab. Kehaline kasvatus on selleks abinõuks, et teritada esimest, arendada teist ja intensiivselt tegutsema panna kolmandat. Arvesse võttes seda, et piirivalvurid vähese meeskonna koosseisuga raskes olukorras tuleb valvata laiaulatislist riigipiiri, siis peavad piirivalvurid igakülgelt välja arenenud olema”, märkis kehalise kasvatuses instruktor leitnant Rehe juhendis piirivalve spordiklubidele.¹⁴¹

Spordikesklubi poolt väljatöötatud üldise kehalise kasvatuses kava realiseeriti kõigis jaoskondade juures tegutsevais spordiklubides ja rajoonide spordiringides. Spordijuhtide ettevalmistamiseks ja nende kvalifikatsiooni tõstmiseks korraldati mitmeid kursuseid nii piirivalves kui ka kaitseväes. Aastatel 1928–1929 lõpetasid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste juures üleajateenijatele korraldatud spordiinstruktorite kursuse 7 piirivalvurit. Parimate lõpetajatena väärisid kaitseministri 1. auhinna veltveebliid Johannes Leetsmann (1928) ja Otto Bach (1929).¹⁴²

Esimesed piirivalve kergejõustikuvõistlused toimusid 17.–19. augustini 1928. „Piirivalve II üleriiklised spordivõistlused” peeti 23.–25. augustini 1929 Kadrioru staadionil, Pirita „Kalevi ujulas” ja Scoutspataljoni lasketiirul. Aukülalistena viibisid võistlustel Läti piirivalve ülem kolonel Bolsteins koos adjutandi vanemleitnant Strazdini ja Zilupe ringkonna ülema kapten Krusega. Võistluste kavas oli kergejõustik, võrkpall, ujumine, jalgratas, kaitseväe viievõistlus rakmetes (60 m jooks, granaadivise ja -heide märki, kaugushüpe, 1500 m jooks) ja laskmine. Võistlused avas kohtu- ja siseministri kohusetäitja haridus- ja sotsiaalminister J. Hünerson. Võistluste peakohtunikuks oli kohtu- ja siseministri abi Kübarsepp. Võistlustest võttis osa 7 ohvitseri ja 98 üleajateenijat. Võitjaid vääristati kõrgete auhindadega. Haridus- ja sotsiaalministri eriauhinna – kristallkannu kuldplaadiga parimale ohvitserile-laskurile – võitis major A. Viilip (1. koht vintpüssist 200 m peale, 3 põhiasendis; 1. koht püstolist kal. 7,65 25 m peale püsti). Jaoskondadest tuli esikohale Petseri, omandades teistkordselt kohtu- ja siseministri rändauhinna, hõbedast eestimustrilise kaljakapa. Võistluste tulemuslikkuse ja spordiharrastuse jätkuva tõusu kohta piirivalves märkis tollaegne ajakiri „Sõdur” järgmist: „Riigihümni lõppakordiga lõppesid II üleriiklikud esivõistlused. Vaadeldes võistluse tulemusi tuleb märkida ära kehalise kasvatus tõusu piirivalves. Võistlejad jätsid oma korrektse esinemisega pealtvaatajatele ja kohtunikkudele hea mulje Staadionil oli ühtlane pere, kes rühkis lõppsihi pole kindla tahte ja raugematu energiaga, teades, et kehaline kasvatus on pandiks heale käekäigule; meeskonna nobedus ja küllus tagatiseks – kindlaks piirikaitseks”.¹⁴³

Piirivalve Spordikeskkubi juhtimisel arenes piirivalves kiiresti ka laskesport. Keskkubi initsiatiivil muretseti relvi ja laskemoona, korraldati laskekatseid, võimaldati soovijaile riiklikust tagavarast osta laskemoona soodustingimusel jne. Eriti kiiresti arenes laskesport piirivalves pärast liitumist Eesti Laskurliiduga. 1. novembril 1930. a Kaitseliidu Tallinna Maleva kutsel peetud Eesti laskespordi alastest nõupidamisest võtsid osa ka Piirivalve Ohvitseride Kogu esindajad. Eesti Laskurliidu põhikirja projekti koostamise komisjoni, mida juhatas kaitseväe ja jalaväe inspektor kolonel O. Sternbeck, valiti ka piirivalve ohvitseride esindajana kolonel A. Engmaa. Eesti Laskurliidu põhikirja projekt valmis jaanuaris 1931 ja kinnitati 24. märtsil 1932. Asutava liikme esindajana on kõrvuti Kaitseliidu Tallinna Maleva ja Tallinna

Politsei Spordiringi kõrval asutajana alla kirjutanud ka Piirivalve Ohvitseride Kogu poolt kolonel A. Engmaa.¹⁴⁴

Piirivalve üleajateenijate laskeosavuse tõstmiseks asutati kõikides jaoskondades üleajateenijate laskespordiühingud, mis koondusid 1. aprillil 1932. a asutatud Piirivalve Üleajateenijate Laskespordi Keskühingusse. Viimane omakorda oli Eesti Laskurliidu liige. Alates 1930ndast aastast peeti iga-aastaseid jaoskondade vahelisi laskevõistlusi jaoskondade spordiklubides. Võistlusrelvadeks olid sõja-, täpsussõja-, ja väikekaliiberpüss ning sõjapüstol. Jaoskondade ja laskespordiühingud võtsid osa kaitseväge, kaitsealiidu ja politsei poolt korraldatud laskevõistlustest. 31.12.1936. a kuulus Piirivalve Üleajateenijate Laskespordi Keskühingusse 651 liiget. Aastatel 1934–1937 võitis piirivalve meeskond Eesti Laskurliidu laskespordiühingute ja laskuriringkondade vahelistel meistrivõistlustel neli korda järjest sõjaministri auhinna. Laskmise maailmameistrivõistlustel Roomas 1935. aastal võitis Omedu kordoni veltveebel Eduard Seren (1939. aastast Saarepere) väikepüssist laskmises Eesti koondises võisteldes esikoha ja maailmameistri tiitli. Helsingi MM-I 1937. aastal tuli ta väikepüssi harjutuses kahel korral (nii meeskondlikult kui ka individuaalselt) pronksile. Riigihoidja autasustas Serenit kuldkäekellaga, millele oli graveeritud Eesti Vabariigi suurvapp.¹⁴⁵

Märkimisväärseks kujunes ka suusaspordi areng piirivalves. Suusaspordi edukusele aitas kaasa omavalmistatud suuskade kasutuselevõtt piirivalveüksustes. Elvas peetud kaitseorganisatsioonide vahelistel suusavõistlustel veebruaris 1935 saavutas piirivalve võistkond teise koha. Piirivalve suusatajad olid edukad Eesti Talvespordi Liidu poolt korraldatavatel Presidendi nimelisel Tallinn–Valkla–Tallinn teatesuusatamisel: piirivalve Narva jaoskonna meeskond võitis 1937. ja 1939. ning 1940. aastal esikoha, omandades Presidendi rändauhinna.¹⁴⁶

Allikad ja viited

- ¹ Võime, Lembit, Eesti-Vene piir pärast Tartu rahu (1920–1940). // Kleio Ajaloo Ajakiri. 1995. 2(12); Noormets, Tiit, Eesti piirivalve okupatsioonist suvesõjani 1940–1941. // Kaitse Kodu. 1997. Nr X/XI ja XII.
- ² Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918–1920. [Tallinn]: Umara, 1999.
- ³ Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929. Tallinn. Eesti Rahvusarhiiv, 2002.
- ⁴ Pajur, Ago, Eesti riigi kaitsepoliitika aastail 1918–1934. 1999: 92–95
- ⁵ Salo, Urmas, Eesti kaitseväge valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal. 2005: 175–176.
- ⁶ Noormets 1997.
- ⁷ Piirivalve 1922–1932. [Toimetaja Oskar Angelus.] [Tallinn]: Piirivalve Ohvitseride Kogu, 1932 (Tallinn: Ühiselu).
- ⁸ ERA. F.31.N.1.S. 8. L. 11.
- ⁹ ERA. F.1.641.N.1. S.1.L. 4
- ¹⁰ Samas, L. 4–5.
- ¹¹ ERA. F.31.N.1.S. L. 85; Piirivalve 1922–1932 1932: 21–22.
- ¹² ERA. F.527.N.1.S.1.L. 14; Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918–1920 1999:296.
- ¹³ ERA. F.500.N.1.S.11.L. 42, 45–46. F.528.N.1.S.9.L.67–71.
- ¹⁴ ERA. F.500.N.1.S.1.L. 46, 172; Samas. S.10.L.1.
- ¹⁵ ERA. F.528.N.1.S.9. L. 67–71; F.500.N.1.S.1.L. 175; Õunapuu, Helgi. Eesti Vabariigi riigikaitse juhtimine 1918–1940. Sõjaväe keskasutuste, sõjaministeeriumi ja selle asutuste organisatsioon. Riigiarhiiv. Tallinn 2004. Lk 43–45.
- ¹⁶ ERA. F.501.N.1.S.1.L. 1; Samas, S.24. L.87–92.
- ¹⁷ Samas, S.1.L.3–11; Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918–1920 1999:327–328.
- ¹⁸ ERA. F.501.N.1.S.1. L. 11.
- ¹⁹ RT 1919. Nr 148. Lk 587.
- ²⁰ ERA. F.501.N.1.S.1.L. 20, 22, 33, 46.

-
- ²¹ Samas, S.24.L. 191, 192, 193.
- ²² Samas, S.1.L. 15, 16, 17.
- ²³ Samas, L. 55.
- ²⁴ Ant, Jüri. Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta. Tallinn: Olion, 1990. Lk 70.
- ²⁵ Eesti vabariigi sisepoliitika 1918–1920 1999:383–384.
- ²⁶ ERA. F.500.N.1.S.9. L. 74p.
- ²⁷ Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929 2002:258.
- ²⁸ ERA. F.500.N.1.S. L. 175.
- ²⁹ ERA. F.515.N.1.S.665. L. 23, 25–27.
- ³⁰ Krikk, Mai, Eesti politsei loomine ja areng 1918–1940. Politseiamet. – Tallinn: Olion, 2001.
- ³¹ RT 1922. Nr 74/75. Lk 314; A. Pajur 1999:93–95.
- ³² ERA. F.14.N.1.S.574. L.83–84; S.746.L. 44; F.31.N.2.S.13. L. 3425, 3485.
- ³³ ERA.F.978.N.1.S.5.L.420; Eesti Politseileht. 1924. Nr 5. Lk 406; Piirivalve 1922–1932, 1932:13–14; Valitsusasutiste tegevus 1934:231.
- ³⁴ Eesti Politseileht. 1927. Nr 43/44. Lk 647.
- ³⁵ ERA. F.978.N.1.S.1–40.
- ³⁶ Samas, S.1.L. 2–8.
- ³⁷ Samas, S.1.L. 1, 4
- ³⁸ Samas, L.8–10, 13, 16.
- ³⁹ Eesti Politseileht. 1927. Nr 43/44. Lk 645.
- ⁴⁰ ERA. F.31.N.2.S.17. L. 1344; RT 1922. Nr 74/75. Lk 314.
- ⁴¹ Piiriküti teenistus. Esimene väljaanne. 5. piirikütipataljoni poolt kokkuseatud ja väljaantud. Eraväljaanne. Tartu, 1920; Piiriküti teenistus: väljavõtted päevakäskudest / [Koostanud] Saar. – 2. parandatud ja täiendatud tr. – Tartu, 1920.
- ⁴² Piirivalve teenistuse määrustik. – [Tallinn]: Sõjaväe Õpetuskomitee väljaanne, 1921.

-
- ⁴³ ERA. F.978.N.1.S.1. L. 7, 32; S.5. L. 885.
- ⁴⁴ Piirivalve käsiraamat. / Piirivalve Valitsus. – [Tallinn]: Piirivalve Valitsus, 1924.
- ⁴⁵ Piirivalve käsiraamat 1924: 2–5.
- ⁴⁶ ERA. F.978.N.1.S.918. L. 8.
- ⁴⁷ RT 1936, 47, 375; 1938, 12, 96
- ⁴⁸ Samas.
- ⁴⁹ RT 1938, 37, 338.
- ⁵⁰ RT 1938, 29, 234.
- ⁵¹ RT 1937, 15, 116.
- ⁵² RT 1934, 88, 717.
- ⁵³ RT 1934, 89, 720.
- ⁵⁴ RT 1936, 74, 605.
- ⁵⁵ RT 1930, 54, 358.
- ⁵⁶ RT 1930, 48, 306.
- ⁵⁷ RT 1930, 48, 308.
- ⁵⁸ RT 1930, 54, 362.
- ⁵⁹ RT 1938, 55, 519.
- ⁶⁰ RT 1936, 99, 798.
- ⁶¹ ERA. F.978.N.1.S.14. L. 1–2.
- ⁶² Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929 2002:270.
- ⁶³ ERA. F.978.N.1.S.5.L. 420.
- ⁶⁴ Piirivalve 1922–1932 1932:24–26.
- ⁶⁵ Politseileht. 1937. Nr 20. Lk 478.
- ⁶⁶ ERA. F.979.N.1.S.1108. L. 12.
- ⁶⁷ ERA. F.978.N.1.S.811B. L.31–38; F.981.N.1.S.332.
- ⁶⁸ Valitsusasutuste tegevus 1934:228, 231; U. Salo 2005: 175–176.

-
- ⁶⁹ RT 1933, 3, 26, 273; 38, 26; 1934, 88, 717; Valitsusasutiste tegevus 1934: 230; 1935: 102; 1936:105; 1937: 98; 1938: 99; 1939: 99.
- ⁷⁰ RT 1934, 88, 77.
- ⁷¹ Võting, Aarne. Riigipiir ja selle tähtsus. [käsikiri L. Võime valduses] 1972. Lk 17.
- ⁷² ERA. F.978.N.1.S.646.L. 18, 27.
- ⁷³ RT 1927. Nr 104. Lk 82.
- ⁷⁴ Valitsusasutiste tegevus 1935: 103; 1936: 106; 1937: 99; 1938: 100; 1939: 100.
- ⁷⁵ ERA. F.978.N.1.S.782.L. 351–421; Võime 1995: 18–19.
- ⁷⁶ Politseileht. 1937. Nr 20. Lk 475; Valitsusasutiste tegevus 1938: 101.
- ⁷⁷ Eesti ja Läti suhted, 1999: 5–8; RT 1927. Nr 37. Lk 521–522.
- ⁷⁸ RT 1924. Nr 57; 1925. Nr-d 89/90 ja 181/182; Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929, 2002: 269–270.
- ⁷⁹ Valitsusasutiste tegevus 1936: 106; 1937: 99; 1938: 100; 1939: 99.
- ⁸⁰ ERA. F.978.N.1.S.1075.L. 98–103, 197, 227, 238; EAA. F.2035.N.1.S.12.L. 27, 35–37, 209–210.
- ⁸¹ ERA. F.978.N.1.S.1075. L. 230; Piirivalve 1922–1932: 61, 66–67.
- ⁸² Valitsusasutiste tegevus 1939: 100; Politseileht 1937. Nr 20. Lk 478.
- ⁸³ ERA. F.979. N.1.S.1003.L 49; Politseileht. 1937. Nr 20. Lk 478.
- ⁸⁴ ERA. 978.N.1.S.1328.L. 215–216, 141–157, 234, 303–312, 325; S.1310. L. 25; S.1301.L.103–104; F.981.N.1.S.363. L. 83; S.791. L. 13; F.979.N.1.S.1003. L. 7–8; Politseileht. 1937. Nr 20. Lk 478.
- ⁸⁵ ERA. F.979.N.1.S.1131. L. 43–44; F.978.N.1.S.791. L. 5–6; S.855. L. 144–145, 166; S.1254. L. 119–122; S.1316. L. 171–197; Võting 1972: 4.
- ⁸⁶ Valitsusasutiste tegevus 1935: 103; 1936: 06; 1937: 99; 1938: 101, 1939: 100.
- ⁸⁷ ERA. F.61.N.1.S.284.L. 209–216.
- ⁸⁸ ERA. F.14.N.1.S.1163.L. 103.

-
- ⁸⁹ RT 1922, 84/85. Lk 345–346. Eesti Üliõpilaste Seltsi album 1934. X. Lk 1–21, 22–28.
- ⁹⁰ RT 1923. Nr 74. Lk 694.
- ⁹¹ RT 1926. Nr 57. Lk 721–722.
- ⁹² ERA. F.31.N.2.S.211.L 1670.
- ⁹³ ERA. F.982.N.1.S. L. 89–97, 137; Päevaleht, 2. november 1932.
- ⁹⁴ ERA. F.978.N.1.S.262.L. 243, 462–463.
- ⁹⁵ ERA. F.978.N.1.S.1. L. 4.
- ⁹⁶ ERA. F.978.N.1.S.49. L. 7–8.
- ⁹⁷ ERA. F.31.N.46.S.71. L. 40, 45, 92–95.
- ⁹⁸ ERA. F.980.N.1.S.707. L. 3.
- ⁹⁹ Piirivalve 1922–1932: 13–14.
- ¹⁰⁰ ERA. F.978.N.1.S.264. L. 1–5; S.316. L. 95–97; Võting 1972: 7.
- ¹⁰¹ Eesti Politseileht. 1922. Nr 12. Lk 167, 199.
- ¹⁰² Eesti Politseileht. 1922. Nr 52. Lk 859.
- ¹⁰³ Krikk, Mai. Nemad juhtisid Eesti politseid 1918–1940. Tallinn: M. Krikk, 1998. Lk 119;
[http://www.koertekoda.ee/forum/viewtopic.php?p=7447\(30.09.2005\)](http://www.koertekoda.ee/forum/viewtopic.php?p=7447(30.09.2005)).
- ¹⁰⁴ ERA. F.978.N.1.S.1368. L. 1; Ülevaade kriminaalpolitsei tegevusest. Eesti Politseileht. 19. mai 1923. Nr 20/21. Lk 275.
- ¹⁰⁵ ERA. F.978.N.1.S.1368. L. 1.
- ¹⁰⁶ Samas, L. 1, 3.
- ¹⁰⁷ Samas, L. 1, 3, 5.
- ¹⁰⁸ Samas, S.5, L. 850.
- ¹⁰⁹ Samas, S.1368, L. 11.
- ¹¹⁰ Samas, L. 26, 36–37; 57–58. Samas, S.1370, L. 15.
- ¹¹¹ Samas, S.1370. L. 15; 70–73.
- ¹¹² Samas, S.1368. L. 64.

-
- ¹¹³ Samas, L. 94–96, 100.
- ¹¹⁴ Samas, S.1373, L. 89–92.
- ¹¹⁵ Samas, L. 30, 70, 76, 78–80.
- ¹¹⁶ ERA. F.31.N.2.S.1035. L. 296–297.
- ¹¹⁷ Samas, F.978.N.1.S.1376.L. 17; S.176. L. 108.
- ¹¹⁸ ERA. F.978.N.1.S.264.L. 1–5; F.980.N.1.S.294. L.1–5; Võting 1972: 7.
- ¹¹⁹ ERA. F.980.N.1.S.762.L. 264; S.808.L. 26.
- ¹²⁰ ERA. F.980.N.1.S.762.L. 264; Piirivalve 1922–1932 :79–80.
- ¹²¹ ERA. F.978.N.1.S.404. L. 6–10.
- ¹²² ERA. F.980.N.1.S.812. L. 171; Valitsusasutiste tegevus 1936: 107; 1937: 100; 1938: 101; 1039: 100.
- ¹²³ ERA. F.979.N.1.S.1003. L. 57.
- ¹²⁴ ERA, F.980.N.1.S.763. L. 194; F.981.N.1.S.501. L. 40.
- ¹²⁵ Valitsusasutiste tegevus 1934: 232; 1935: 103, 1936: 107; 1937: 100; 1938: 101; 1939: 100.
- ¹²⁶ Politseileht. 1938. Nr 21/22. Lk 577.
- ¹²⁷ Politseileht. 1937. Nr 20. Lk 478.
- ¹²⁸ ERA. F.14.N.1.S.1163. L. 103; F.978.N.1.S.942. L. 1–23; Kaitse Kodu. 1937. Nr 9. Lk 283; Saarman, Evi. Kurvits ja Ariva. Kaks suguvõsa. Väljaandja: Evi Saarman. Stockholm 1995. Lk 7–15, 81–89, 127–136; Kosonen-Juha Pohjonen, Matti. Isänmaan portinvatijat. Suomen rajojen vartiointi 1918–1994. Helsinki. 1994. S. 189.
- ¹²⁹ ERA. F.978.N.1.S.315.L. 74; POK-i materjalid: Johann Pauli teenistuskiri; T. Noormets. Kaitse Kodu. 1997. Nr VI: 55–59; Nr IV/V: 40–42; Kivi 2002.
- ¹³⁰ ERA. F.1.N.1.S.918 (teenistuskiri); Mäemets, Aare. Teened Eesti riigi ees. Ühest unustatud Eesti sõjamehest. – <http://luup.postimees.ee:8080/leht/95/12/12/olnust.htm> (5.02.2007).
- ¹³¹ RT 1933, 37, 287; Sõdur. 1931. L 537.
- ¹³² ERA.F.978.N.1.S.1540.L 1–8; F.61.N.1.S.88. L. 54; F.979.N.1.S.38. L. 67–68; Piirivalve 1922–1932, 1932:26–31.

-
- ¹³³ ERA.F.981.N.1.S.471. L. 47–48.
- ¹³⁴ Evi Saarman 1995: 51–52.
- ¹³⁵ ERA.F.61.N.1.S.61.L. 60.
- ¹³⁶ ERA. F.978.N.1.S.942. L. 18–23; Piirivalve 1922–1932: 26.
- ¹³⁷ ERA. F.61.N.1.S.287.L. 131–132, 171.
- ¹³⁸ Sõdur. 1932. Nr 43/44. Lk 1056–1057.
- ¹³⁹ RT 1928, 71, 442.
- ¹⁴⁰ ERA. F.978.N.1.S.316; Eesti Politseileht. 1927. Nr 43/44. L. 660; Piirivalve 1922–1932, 1932:32–34; Sõdur. 1937. Nr 11. L. 1052.
- ¹⁴¹ ERA. F.978.N.1.S.265.L. 26.
- ¹⁴² Piirivalve 1922–1932, 1932:35.
- ¹⁴³ ERA. F.978.N.1.S.265. L. 1–4, 8–15, 25; Sõdur. 1929. Nr 35/36. Lk 880, 890–892; Piirivalve 1922–1932, lk 34–35.
- ¹⁴⁴ ERA. F.978.N.1.S.315.L. 189–199; www.laskurliit.ee/ 20.01.2007.
- ¹⁴⁵ Laskesportlik tegevus 1936:296; ERA. F.978.N.1.S.766.
- ¹⁴⁶ ERA. F.953.S.N.1.S.2.L. 183; F.953.N.1.S.2. L. 183; Piirivalve 1922–1932, lk 34–43; Sõdur. 1937. Nr 43/44. Lk 1054–1056; Politseileht 1939:50; 1940:33.